■Pitești■
Restituiri
Revistă document a Centrului Cultural Pitești
Anul XVII ■ Nr. 1 (51)/2019
Serie nouă ■ 4 lei

24 ianuarie 1959. Oficialități ale P.T.T.R. Pitești, la vernisajul unei expoziții filatelice, organizată la parterul unui local pe locul căruia a fost ridicat magazinul Trivale.

Atelier de fabricat trăsuri, aflat pe str. Sf. Vineri, pe unde azi sunt scările. (Perioada Interbelică)

Oameni de afaceri piteșteni. (Perioada Interbelică)

Sumar

Restituiri Pitești

DIRECTOR DE ONOARE:
prof. Marius CHIVA

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE
cercet. şt. III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

Redactori:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
drd. Octavian DĂRMĂNESCU
ing. Nicolae COSMESCU

Relaţii cu publicul: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

Responsabilitatea pentru conţinutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

Actualitatea concepției despre suveranitate și democrație în doctrina contractului social

Dr. Marius ANDREESCU
judecător, Curtea de Apel Pitești
lect. univ. dr., Universitatea din Pitești

Suveranitatea şi Guvernământul

Contractul social are ca principal efect crearea corpului social, diferit esenţial de starea naturală preexistentă vieţii sociale a omului. Până la această manifestare de convergenţă a voinţelor umane, care generează corpul social, nu existau, în concepţia lui Rousseau, decât indivizi separaţi, suficienţi pentru ei înşişi. Corpul social este definit ca fiind „un corp moral şi colectiv", alcătuit din toţi membrii societăţii care îşi pot manifesta voinţa, inclusiv voinţa politică. Prin această manifestare de voinţă, care este esenţa contractului social, corpul social este o unitate, un „eu colectiv", are o viaţă şi o voinţă a sa distinctă, faţă de existenţa membrilor săi[1].

Remarcăm că, în concepţia filosofului din Geneva, existenţa corpului social este exclusiv morală şi - am spune noi - juridică, adică de drept, şi nu de fapt, nici un eveniment istoric nu poate fi cauza formării unui popor, a unei societăţi, ci numai convergenţa voinţelor indivizilor care consimt la existenţa lor socială şi care astfel, prin însăşi actul juridic şi moral de constituire a societăţii, corpul social primeşte o structură a relaţiilor interindividuale, concepută nu sociologic sau schematic, formal, ci juridic, adică ideal şi normativ.

Corpul social, ca rezultat al contractului social, este poporul, acesta fiind înţeles mai mult prin structura sa normativă, ca stare juridică, şi numai în plan secund ca realitate culturală, etnică, socială şi istorică. De aceea, Rousseau va numi „popor" colectivitatea care participă la autoritatea suverană şi care creează deci dreptul[2]. Din această perspectivă, corpul social este considerat de Rousseau ca fiind o „acţiune normativă", în ipoteza în care este activ şi se manifestă ca suveran, iar în situaţia în care este pasiv, încetează să mai fie „popor" şi devine stat.

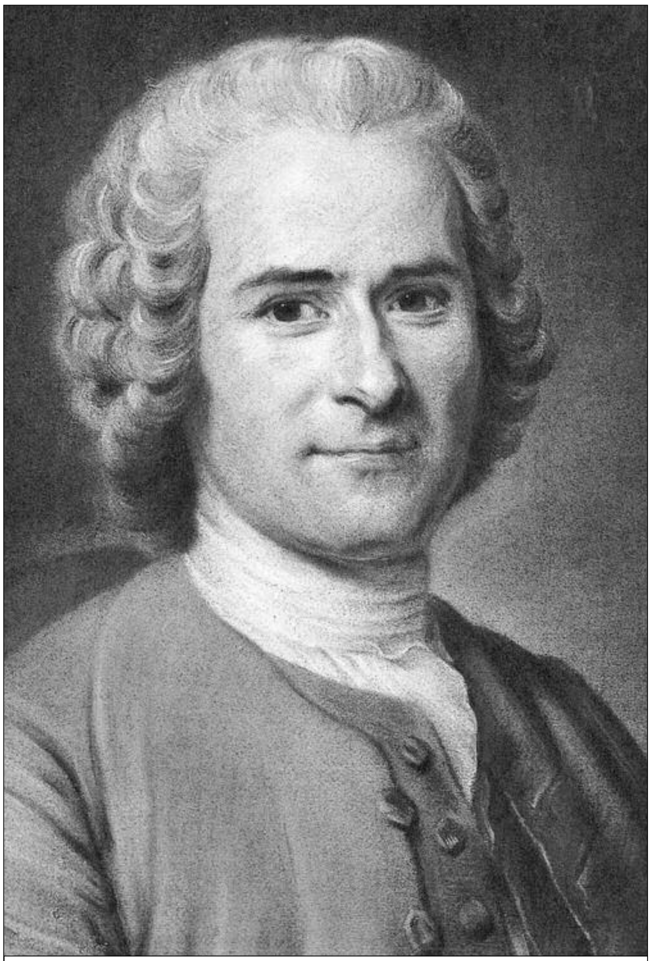
Într-o astfel de viziune, recurgând la distincţia pe care Kant o face între „ceea ce este" şi, pe de altă parte, „ceea ce trebuie să fie", pentru Rousseau, statul ţine de existenţa istorică a poporului, determinată şi condiţionată natural şi social, şi nu este înţeles printr-o acţiune juridică şi morală, perpetuă, aşa cum este poporul. Prin urmare, poporul este un concept predominant juridic, şi nu istoric, a cărei esenţă este însăşi voinţa prin care contractul social a luat naştere şi care a generat corpul social. Această acţiune normativă corespunde conceptului de „trebuie să fie", pentru că imperativul categoric exprimă, în acest caz, dimensiunea morală şi juridică prin care Rousseau înţelege poporul şi îl diferenţiază astfel de stat, acesta din urmă fiind o existenţă pasivă, istorică şi naturală.

Conform acestei concepţii, poporul nu poate să se oblige să rămână fără putinţa de a se auto-organiza, deci de a norma propria sa existenţă pasivă dintr-un moment al existenţei sale istorice. Fiind rezultatul unei manifestări de voinţă, expresia unui imperativ moral şi juridic, poporul, în concepţia lui Rousseau, trebuie să rămână activ prin atitudine morală şi normativă. Consecinţa este aceea că nu poate fi identificată o situaţie existenţială stabilă, juridică şi normativă pentru existenţa corpului social, altfel spus acesta nu poate fi conceput ca imuabil pentru că societatea înseamnă mişcarea legilor. Acesta este înţelesul afirmaţiei făcute de Rousseau, potrivit căreia nu poate să existe nici un fel de lege fundamentală, obligatorie pentru întreg corpul social, nici măcar contractul social[3].

Concepţia filosofului din Geneva despre corpul social se deosebeşte de concepţia revoluţionarilor francezi deoarece, pentru Rousseau, această existenţă colectivă, în esenţă o existenţă juridică, nu este independentă cum ar fi naţiunea, faţă de indivizii care îl compun. „Eul colectiv" care rezultă din contractul social nu există decât prin indivizi. Această idee este esenţială pentru particularitatea întregii doctrine a contractului social, în concepţia lui Rousseau şi, în acelaşi timp, distinctivă faţă de formele contemporane ale constituționalismului privind raportul dintre naţiune şi indivizi. Astfel, în mod constant, constituţionalismul contemporan, inclusiv Constituţia României, în art. 2, consideră naţiunea ca independentă faţă de membrii ei şi atribuie puterea statală şi suveranitatea naţiunii şi

nu indivizilor. Concepţia lui Rousseau va avea o altă viziune asupra suveranităţii, implicit asupra posibilităţii reprezentării titularului suveranităţii, în comparaţie cu teoria contemporană constituţională.

Rousseau pune un mare accent pe unitatea indivizibilă a membrilor societăţii, realizată prin supunerea necondiţionată faţă de întregul social. Totuşi, acest raport între membrii corpului social şi eul colectiv este înţeles nu ca un act de dominaţie a omului asupra altui om, ci mai mult ca o supunere faţă de valorile juridice şi morale specifice corpului social. Nici un membru al corpului social, spune Rousseau, nu se supune altui membru, ci fiecare se dăruieşte tuturor, astfel încât în felul acesta nici un om nu depinde de un altul. Această expresie reprezintă supunerea conştientă faţă de voinţa generală, dar fără a se ignora existenţa omului ca persoană. Este meritul incontestabil al gânditorului din Geneva că în raporturile complexe dintre om şi social, sesizează valoarea eternă a omului, exprimată în special prin demnitatea şi libertatea sa. Mai mult decât atât, valorile eterne ale umanităţii nu sunt alterate, chiar dacă ordinea juridică, înţeleasă ca imperativ, se impune fiecărui membru al societăţii. Omul rămâne liber chiar în situaţia în care se supune ordinii juridice, dar şi valorice a corpului social, şi prin acesta - credem noi - Rousseau se distanţează faţă de Kant, Hegel şi Marx, deoarece nu concepe libertatea omului prin raportare la „ necesitate înţeleasă”, ci prin demnitatea şi libertatea intrinsecă a persoanei umane, a cărei valorizare şi manifestare se poate realiza în ordinea morală şi juridică a corpului social.

Jean Jacques Rousseau

Unitatea indivizibilă a membrilor societăţii, rezultat al contractului social şi al voinţei fiecărui membru al societăţii, este *suveranitatea*. Suveranitatea este înţeleasă ca voinţă, pentru că însăşi contractul social este rezultatul manifestării de voinţă. Prin această concepţie, Rousseau se apropie de teoriile voluntariste, totuşi se distanţează de acestea prin faptul că legitimitatea voinţei o constituie persoana umană în deplinătatea libertăţii acesteia şi nu numai simpla expresie abstractă a unui act de voinţă care să fie în acelaşi timp şi un act de putere juridică. Suveranitatea, ca voinţă, este generală: „pentru că este generală, nu are în vedere decât binele comun, fiind diferită de voinţa despotului, care nu caută decât interesul său personal, ea este tot timpul dreaptă şi tinde tot timpul spre utilitate publică”[4].

Ca şi voinţă generală, suveranitatea este absolută, pactul social dând corpului politic o putere absolută[5]. Această realitate nu înseamnă însă o manifestare arbitrară, discreţionară a suveranităţii, iar supunerea faţă de voinţa generală nu înseamnă înstrăinarea sau renunţarea la drepturile fundamentale specifice demnităţii omului, ci un schimb contractual juridic, avantajos între cei ce guvernează şi cei guvernaţi: „în locul unui mod de viaţă nesigur şi precar, un altul mai bun şi mai sigur; în locul independenţei naturale, libertatea; în locul puterii de a dăuna altora, propria siguranţă; în locul faptei proprii pe care alţii ar putea-o înfrânge, un drept pe care uniunea socială îl face de neînfrânt. Însăşi viaţa pe care şi-au încredinţat-o statului este necontenit ocrotită de acesta, iar atunci când ei îşi primejduiesc viaţa pentru apărarea statului, oare nu-i înapoiază ceea ce au primit de la el?”[6].

În concepţia lui Rousseau, fără exercitarea de către popor a dreptului său suveran, nu există putere legitimă şi nici legitimitate. Acesta este sensul profund al contractului social. Gândită astfel, suveranitatea populară nu poate fi reprezentată pentru că nu există demarcaţie rigidă între om, ca membru al corpului social, iar pe de altă parte corpul social, ca voinţă comună, exprimată normativ: suveranitatea nu poate fi reprezentată din aceeaşi raţiune pentru care ea nu poate fi înstrăinată. Ea

consistă esenţial în voinţa generală şi voinţa generală nu se poate reprezenta. *Toate legile pe care poporul în persoană nu le-a ratificat, nu sunt legi*[7].

Această concepţie se diferenţiază în mod radical faţă de teoria contemporană a reprezentării, potrivit căreia, în esenţă, puterea suverană a statului are ca titular poporul, dar titularul suveranităţii o exercită indirect prin reprezentare. Desigur teoria contemporană asupra puterii statale şi reprezentării ei corespunde unor principii utilitariste privind posibilitatea exercitării puterii statale în condiţiile societăţii contemporane. Cu toate acestea, cel puţin în plan ideal, trebuie să subliniem că teoria reprezentării puterii statale, chiar dacă în prezent fundamentează mecanismele statale de legiferare şi, în general, de guvernare, nu este atât de convingătoare ca şi doctrina contractului social al lui Rousseau pentru a legitima puterea şi legile. Legitimitatea este mai mult decât un simplu act juridic sau o normă juridică. Există o contradicţie unilaterală, cum ar spune Constantin Noica, în sensul că legitimitatea, ca şi concept valoric şi nu numai juridic, poate contrazice legea, dar legea nu ar trebui să contrazică legitimitatea. Ea reprezintă ideea de unitate indivizibilă, aşa cum o concepea Rousseau, a membrilor societăţii, care formează corpul social şi care exclude orice distincţie ontologică, fie ea chiar pragmatică, între membrii corpului social şi corpul social, ca atare.

Aceasta este „teoria suveranităţii populare" afirmată şi argumentată de Rousseau, scopul fiind acela de a impune limite puterii discreționare a guvernământului. Filosoful din Geneva este acela care a dat o formă sistematică acestei concepţii, a suveranităţii populare, în sensul că voinţa populară, prin definiţie, rezidă în fiecare membru al colectivităţii, dar şi colectivitatea în ansamblul ei are propria sa voinţă: interesul general. Dat fiind acest raport intim şi unitar, spunem noi, între fiecare membru al corpului social şi „eul colectiv", suveranitatea, ca voinţă populară, se va exercita tot timpul pentru binele public. O astfel de teorie presupune egalitatea absolută în sens juridic, şi nu naturală, între toţi membrii corpului social, care au fiecare, inerent propriei persoane, o porţiune din suveranitate. Remarcăm dimensiunea ontologică a suveranităţii şi numai sensul juridic de voinţă abstractă, deoarece realitatea ei o constituie însăşi persoana fiecărui membru al corpului social. Astfel, se explică divizibilitatea suveranităţii între fiecare membru al corpului social. Spre deosebire de concepțiile moderne privind suveranitatea, în teoria clasică a contractului social, aşa cum a fost elaborată de Rousseau, suveranitatea populară aparţine corpului social, dar nu ca o entitate juridică distinctă de membrii care o compun, ci ca o rezultantă a voinţelor individuale, ceea ce în mecanismele de exercitare a suveranităţii impune principiul majorităţii, mai puţin în cazul contractului social, ce fundamentează însăşi existenţa socială a omului şi care cere în mod logic unanimitate. Corpul acesta „moral şi colectiv", care, potrivit lui Rousseau, este numit republică, poate fi, după caz, pasiv sau activ. În prima situaţie, este definit ca şi corp politic, pentru că el exprimă existenţa a ceea ce este şi nu a ceea ce trebuie să fie, iar în cea de-a doua, este suveran, pentru că exercită nemijlocit puterea.

Un alt aspect important este modul în care Rousseau înţelege raportul dintre interesul personal şi interesul general. În cadrul corpului social, fiecare membru, ca om, are o voinţă particulară ce poate fi diferită de aceea pe care trebuie să o exprime, ca cetăţean, în cadrul interesului general prin intermediul voinţei generale a suveranului. Rousseau afirmă că interesul general este totuşi în opoziţie faţă de toate interesele particulare, ceea ce însemnă că fiecare tinde să scape de ordinea specifică voinţei generale, deşi fiecare membru al corpului social cunoaşte interesul general şi este de acord cu acesta, dar prin natura sa individualistă şi egoistă fiecare membru al corpului social: „caută să se bucure de drepturile de cetăţean, fără să vrea să-şi îndeplinească obligaţiile de supus faţă de eul colectiv"[8]. Într-o astfel de situaţie, omul, ca membru al corpului social, *trebuie să fie constrâns pentru ca să fie liber*, adică trebuie ca interesele lui să fie pliate interesului general. Constrângerea de care vorbeşte Rousseau nu are semnificaţia juridică contemporană, de condiţie, limită sau restrângere a libertăţii, ci aceea existenţială, de a aduce pe om, ca persoană, la ordinea socială specifică interesului general prin care se defineşte corpul social, pentru că numai în cadrul acestuia el poate fi liber. Din nou, remarcăm distincţia conceptuală faţă de Kant şi Hegel, privind constrângerea omului prin imperativ moral, cum este la Kant, sau prin ordinea spiritului raţional, independent de om, aşa cum este la Hegel.

Pentru ca acest raport dintre om, în dimensiunea sa naturală şi oarecum egoistă, iar pe de altă parte, omul ca cetăţean, membru al corpului social, să fie posibil, trebuie ca suveranitatea să îndeplinească anumite cerinţe. Primul său caracter este acela de a fi inalienabilă, adică sub nici o formă suveranitatea nu poate fi delegată. Libertatea nu poate fi cedată către un altul, acesta fiind chiar şi corpul social, decât cu riscul de a o pierde definitiv, şi deci de a

nega însăşi pactul social, ceea ce exclude de principiu guvernământul reprezentativ, considerat de susţinătorii principiului separaţiei şi echilibrului puterilor în stat, dar şi teoria modernă a statului ca fiind indispensabili.

Remarcăm că teoria contemporană privind guvernământul reprezentativ creează în cele din urmă un mod neautentic de existenţă al omului în cadrul societăţii. Omul nu mai trăieşte prin el însuşi, nu îşi mai trăieşte libertatea şi demnitatea sa, ca dar divin, ci se obişnuieşte *să trăiască prin delegaţie*, să lase în seama altuia, indiferent cine este acest „altul" sensul existenţei sale, rosturile libertăţii sale şi existenţa sa în toate formele ei, inclusiv în mediul social. Neautenticul existenţial uman se încadrează în două aspecte peiorative: egoismul şi indiferenţa, care - credem noi - îşi au oarecum sursa şi în această teorie a reprezentării, pe care Rousseau nu o admitea. Reprezentarea în sens existenţial echivalează cu faptul de a exista nu prin sine, ci prin altul, dar fără ca acest altul să fie „aproapele meu", în sensul doctrinei creştine. În acest sens, Constantin Noica remarca că pretenţia autorităţilor, că ele ştiu mai bine ce este în interesul celor guvernaţi decât aceştia, este iluzorie. De asemenea, filosoful spunea că la fel de iluzorie este şi credinţa oamenilor că interesele lor ar fi mai bine servite de către autorităţi pentru că ei nu sunt capabili să le recunoască.

Pornind de la caracterul inalienabil al suveranităţii, Rousseau va considera că separaţia puterilor, ca şi principiu de guvernare, este o absurditate. Pentru Rousseau această teorie nu face decât să dezmembreze corpul social, pentru ca apoi să-l refacă după un principiu neclar. Totuşi, el separă suveranul de guvernământ, însă doar funcţional, stabilind o dependenţă de principiu a executivului faţă de legiuitor (guvernământul depinde de suveran). În concepţia lui Rousseau, suveranitatea este infailibilă, ceea ce consideră unii analişti, situează teoria filosofului într-o zonă a idealului. Totuşi, o astfel de concepţie nu este utopică, chiar dacă este ideală, deoarece Rousseau consideră voinţa suveranului, a corpului social, ca infailibilă doar când are în vedere interesul comun, când este formulată ca voinţă generală, nu şi atunci când ea corespunde amalgamului voinţelor particulare, egoiste, care ţin seama numai de interesul propriu, fără să aibă reprezentarea interesului general. Suveranitatea este infailibilă numai atunci când priveşte interesul comun şi se deosebeşte de orice altă manifestare de putere care are ca fundament interesul privat, în acest caz nefiind decât o sumă aritmetică a voinţelor particulare. Această concepţie explică ostilitatea filosofului din Geneva faţă de partide şi faţă de orice fracţiuni sau forme intermediare între membrii corpului social şi "eul colectiv", între conştiinţa individuală care trebuie să tindă spre binele comun, iar pe de altă parte voinţa generală. Aşa cum rezultă din cele arătate mai sus, suveranitatea nu aparţine, potrivit lui Rousseau, statului care este existenţa pasivă, istorică a socialului, definită ca fiind corpul politic, ci „suveranului" adică poporului ca stare existenţială juridică, deoarece cauza existenţei sale şi a legitimităţii voinţei sale normative este contractul social. Statul are, în filosofia lui Rousseau, un înţeles cu totul aparte: el este pasiv, deci nu poate exercita suveranitatea, ci doar o suportă.

Rousseau foloseşte şi conceptul de „guvernământ". Acesta trebuie să fie direct, adică puterea legislativă trebuie să fie exercitată de către cetăţenii înşişi, poporul poate transmite doar puterea, nu voinţa. Prin urmare, guvernul, dacă există, nu are decât funcţii executive şi nu beneficiază de o delegare a voinţei generale, pentru că aceasta este inalienabilă. Guvernul nu este decât un instrument al voinţei generale, care nu poate face decât acte particulare, niciodată acte generale. Rousseau scria: „puterea legislativă, care este suveranul, are deci nevoie de puterea executivă a cărei misiune este de a reduce legea la actele particulare. Această a doua putere trebuie stabilită de o asemenea manieră pentru că ea trebuie să execute întotdeauna legile şi doar legile. Aici intervine *instituţia guvernământului*. Ce este guvernământul? Este un corp intermediar între supuşi şi suveran, pentru a sigura corespondenţa lor mutuală, abilitat cu executarea legilor şi cu menţinerea libertăţii civile şi politice"[9].

Guvernământul, în concepţia lui Rousseau, realizează joncţiunea între universal şi particular, între lege, ca expresie a voinţei generale a suveranului prin natura ei universală, iar pe de altă parte particularitatea actelor de guvernare, care se referă şi la interesele particulare pe care indivizii le au. Rousseau nu face nici cea mai mică confuzie între suveran şi guvernământ. În viziunea lui Rousseau, guvernământul este termenul mediu între suveran şi stat, aflate într-un raport matematic de „proporţie continuă". La o primă vedere apare paradoxal pentru întreaga concepţie a lui Rousseau că acesta vrea să distingă suveranul de guvernământ, deoarece o astfel de distincţie implică imposibilitatea guvernământului direct. Totuşi, paradoxul este numai aparent, deoarece Rousseau susţine că suveranul, adică ansamblul cetăţenilor activi, poate coincide cu statul (ansamblul

subiecţilor pasivi). Acest raport de identitate ar conduce la o democraţie directă, inclusiv sub aspectul executării legilor, în care, în mod logic, guvernământul ar fi inutil. Deşi consideră ideală o asemenea democraţie, Rousseau este conştient de imposibilitatea ei. De aceea, el admite că pentru o republică a oamenilor, şi nu a zeilor, este nevoie de un guvernământ, care stabileşte o mediere între generalitatea legilor suveranului şi particularitatea comportamentelor supuşilor. Astfel, devine important să se distingă între legi, ca acte ale suveranului, şi orice decrete ale magistraţilor (ale guvernământului). Primele se raportează la exigenţele universale ale naţiunii, celelalte particularizează, oferind astfel efectivitate deciziilor legislative ale suveranului. Astfel suveranitatea, deşi ontologică, prin natură, în manifestarea ei este doar o funcţie care nu se defineşte în raport de titular, ci de activitatea corpului social.

Democraţia

În concepţia lui Rousseau, democraţia este axată pe principiul proporţionalităţii, ca raport între suveran, guvernământ şi membrii corpului social. Dacă suveranul ar vrea să guverneze, el ar fi prea puternic în raport cu guvernământul; dacă guvernământul ar dori să legifereze puterea sa abuzivă, l-ar face prea puternic în raport cu suveranul. În ambele cazuri, s-ar instala despotismul. Dacă supuşii (statul) nu se mai spun legilor, suveranul şi guvernământul ar fi atât de slabe, încât s-ar instala anarhia. Pentru a evita aceste două tendinţe extreme, supunerea subiecţilor faţă de lege trebuie să fie compensată de autoritatea cetăţenilor asupra guvernământului. Cu cât statul se măreşte, cu atât guvernământul trebuie să se concentreze, astfel că raportul magistraţilor faţă de guvernământ trebuie să fie inversul raporturilor supuşilor faţă de suveran; *„numărul şefilor trebuie să se diminueze din cauza măririi poporului”.*

Rousseau acordă o preferinţă de principiu democraţiei pe care o consideră guvernământul perfect. Dar tocmai această perfecţiune o face inaplicabilă. „Dacă luăm termenul în accepţiunea sa,– scrie el – democraţia nu a existat şi nu va exista niciodată. Este contrar ordinii naturale ca cei mulţi să guverneze şi cei puţini să fie guvernaţi. Este de neimaginat ca poporul să rămână neîntrerupt, reunit, pentru a veghea la afacerile publice”[10]. De aceea, Rousseau va acorda prioritate din punct de vedere practic *aristocraţiei*, „căci este în firea lucrurilor ca cel mai înţelept să dirijeze mulţimea”. Aristocraţia este înţeleasă într-un sens calitativ şi nu ereditar. Actualitatea concepţiei lui Rousseau este incontestabilă în opinia noastră, mai ales dacă avem în vedere gândirea filosofică umanistă contemporană.

Se discută în prezent despre „democraţia maselor”, despre dictatura în democraţie, care înseamnă funcţionarea oricărui sistem democratic pe baza principiului „minoritatea se exprimă, iar majoritatea decide”. Se discută, de asemenea, despre afirmarea dreptului omului, dar fără om ca persoană demnă şi liberă. Nici unul dintre sistemele democratice contemporane nu poate rezolva, numai prin supremaţia legii şi a constituţiei, adică prin supremaţia unui sistem normativ, prin starea juridică specifică existenţei sociale a omului, contradicţia care de multe ori devine antagonică, dintre inefabilul omului a cărei existenţă autentică este mai mult decât supunerea faţă de un regim normativ fie el chiar şi democratic, iar pe de altă parte imperativele puterii statale. La o analiză mai atentă se constată că nici unul dintre sistemele democratice contemporane nu răspunde idealului kantian, în sensul ca *„omul să fie considerat întotdeauna ca scop, şi niciodată ca mijloc”.*

Se pare că există totuşi o soluţie pentru a rămâne în autenticitatea omului, ca persoană demnă şi liberă şi, în acelaşi timp, de a găsi un sens uman democraţiei, care în acest fel să poată fi transpusă chiar şi în formule normative şi juridice. În esenţă, pentru a ieşi din formele juridice prin care democraţia devine inevitabil un aspect pur cantitativ al dominaţiei majorităţii asupra minorităţii, este necesar ca însăşi sistemul social democratic să îmbrace forma umanului, altfel spus nu numai supremaţia legii să reprezinte maxima unui astfel de sistem, **ci mai ales supremaţia libertăţii şi a demnităţii umane.**

Filosoful Constantin Noica remarca foarte bine posibilitatea unei democraţii gândită în alţi termeni decât cei specifici dominaţiei rezultate din puterea statală a cărui instrument principal este norma juridică:

„Dacă există un progres politic în istorie, nu e în măsura în care guvernarea celor puţini a fost înlocuită cu a celor mulţi, ci doar în măsura în are cei puţini nu mai pot face acum (în democraţie) *castă închisă.* Tot ce s-a cucerit a fost *deschiderea*. Sensul democraţiei e de deschidere, de circulaţie liberă, de ascensiune liberă; sensul ei e de *posibilitate dată oricui,* dar nu de maturitate atinsă de oricine. Forma elementară luată până acum de democraţie, ca domnie a numărului, e deci prin însăşi ideea de democraţie sortită să fie depăşită. *De ce să numim democratică doar forma de*

guvernare ce se califică prin numărul de oameni ce aderă la ea, nu şi prin gradul de umanitate? Extensivul democratic – care a fost atât de util istoriceşte spre a corecta tendinţa de privilegiere a câtorva – face, poate, loc ***intensivului democratic****…* De ce spaima democraţiei de-a pieri ca democraţie de turmă? Cine este cu adevărat democrat, ar trebui să se teamă dimpotrivă: că nici prin asemenea încercări nu se va putea acoperi cu totul glasul turmei”[11].

Soluţia pentru a ajunge la autentic este **creaţia** ce constituie deschiderea spre universal, spre omenesc, a personalităţii *dinăuntrul* ordinii în care şi sub care stă. Ea este „buna întâlnire dintre individual, universal şi determinaţii ”, adică ceea ce filosoful de la Păltiniş consideră a fi „devenirea întru fiinţă”. Această concepţie este la fel ca şi a gânditorului din Geneva, una elitară, pe care Noica o opune tuturor sistemelor sociale şi politice existente prin formele lor normative şi în general juridice.

Se realizează astfel o justificată distincţie între: *raţiunea instrumentală,* care cultivă o cunoaştere şi existenţă orientată spre dominaţie, spre democraţia maselor, înţeleasă ca o amplificare monotonă a puterii, a confortului, a consumului şi a plăcerilor, adică „devenire întru devenire”, iar pe de altă parte *raţiunea înţelegătoare* – raţiunea care oferă sensuri şi orientări prin creaţie şi cultură şi care reprezintă întruchiparea umanismului a libertăţii şi a demnităţii umane. În acest fel se realizează unitatea valorică, şi nu numerică dintre individual şi universal.

Note:

[1]J.J.Rousseau, *Contractul social*, Ed. Ştiinţifică, București, 1957, p. 102.

[2]*Ibidem*, p.102.

[3]*Ibidem*, p.103.

[4]Pentru dezvoltări, a se vedea Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *Filosofia Dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2002, p.184-185.

[5]J.J.Rousseau, *op.cit.,* p.123.

[6]*Ibidem*, p.123.

[7]*Ibidem*, p129.

[8]Nicolae Popa, ş.a., *op. cit*, p187.

[9]J.J. Rousseau, *op.cit*, p.132

[10]*Ibidem*, p. 145.

[11]Constantin Noica, *Manuscrisele de la C□mpulung*la Câmpulung, Ed. Humanitas, 1997, Bucureşti, pp.166-167.

Mărturii documentare despre viile de la Goleşti (secolele XVII-XVIII)

conf. univ. dr. habil. Claudiu NEAGOE
Universitatea din Piteşti

Din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cultura viţei de vie a cunoscut o adevărată dezvoltare şi la Goleşti, ca în mai toate zonele viticole ale Ţării Româneşti[1], drept dovadă un număr semnificativ de documente interne care vorbesc de proprietarii de vii de la Goleşti şi despre tranzacţiile acestora.

La 25 aprilie 1612, Radu Mihnea, domnul Ţării Româneşti, întărea mănăstirii Argeş „zece pogoane de vie şi cu moşie la satul Goleştii”. Ele fuseseră cumpărate de fostul domnitor Radu Şerban (1602-1611) de la sătenii din Goleşti, cu suma de 12 700 de ughi (galbeni ungureşti). Ulterior, Radu Şerban „au închinat şi miluit cu aceste pogoane pe sfânta mănăstire [...] ca să fie sfintei mănăstiri întru hrană şi întru întărire iar domniei lui şi părintelui domniei lui vecinică pomenire”[2]. Cele 10 pogoane de vie aveau să fie reconfirmate mănăstirii de la Argeş şi în timpul domniei lui Gavriil Movilă, la 12 ianuarie 1620[3]. Potrivit unui document din 24 septembrie 1626, spătarul Gorgan, cu jupâneasa lui Stana şi cu fiica lor Vişa deţineau câteva vii la Goleşti[4]. La 10 septembrie 1629, Alexandru vodă Iliaş întărea jupânesei Stana spătăreasa şi fratelui ei, Preda spătar, toate proprietăţile şi bunurile stăpânite de ei la Goleşti-Muscel, înclusiv viile de acolo[5]. Stăpânirea celor doi fraţi asupra viilor de la Goleşti avea să fie reconfirmată de Matei Basarab, prin actul de întărire din 20 ianuarie 1635[6].

La 23 martie 1639, Oprea Tudurănescu din Argeş cumpăra o vie de la Paraschiva Boleasca din Goleşti-Muscel cu suma de 2 000 aspri[7]. Mai mulţi martori din Goleşti şi Stroeşti adevereau, la 8 aprilie 1644, despre faptul că un anume Gherghe, cu fraţii lui, Voico şi Dumitru, stăpâneau „o vie la Goleşti”[8]. Dintr-un alt document, datat 1 martie 1648, aflăm că de fapt cele 10 pogoane de vie fuseseră dăruite mănăstirii Argeş de către doamna Elina, soţia lui

Radu Şerban voievod. Tot în anul 1648, egumenul de la Argeş, ieromanahul Leontie avea să achiziţioneze alte 5 „răzoare de vie" la Goleşti, cu suma de 20 de ughi, de la sătenii Stepan, Tudoran, Radu şi Stanciu[9]. La 24 mai 1648, Tudoran Tudorănescu şi fiii săi, Albu şi alţii, vindeau egumenului mănăstirii Argeş, Leontie ieromonah, „2 răzoare de vie" la Goleşti, aflate lângă via mănăstirii Argeşului[10]. Doi ani mai târziu, la 26 iunie 1650, sătenii din Goleşti adevereau cu zapisul lor egumenului Leontie despre toate moşiile şi viile cumpărate de acesta la Goleşti, încă de pe vremea lui Radu vodă Şerban[11]. La 13 mai 1653, Dumitrana, soţia lui Tanasie din Goleşti, împreună cu fiul ei Albu, vindeau egumenului Nicolae de la mănăstirea Argeşului „o vie în dealul Goleştilor, cu tot locul de împrejurul, vii şi delniţe de în silişte", ei primind în schimb suma de 32 de ughi[12]. Doi ani mai târziu, mai precis la 27 noiembrie 1655, Cârstea, fiul lui Ignat din Goleşti, vindea lui Vasile logofăt 3 pogoane de vie şi o pivniţă la Goleşti, în schimbul sumei de 1 000 de bani[13].

Antonie Vodă din Popeşti (1669-1672) întărea lui Radu iuzbaşa de roşii din Şuici, judeţul Argeş, nişte vii în dealul Goleştilor[14].

Stroe săpunarul din Argeş, împreună cu soţia sa şi cu feciorii lor vindeau, la 19 mai 1681[15], egumenului de la mănăstirea Argeş via de la Goleşti, aflată „din susu vii sfintei mănăstiri", pentru suma de 15 ughi. La 12 mai 1682, Teodosie călugărul de la Corbeni-Argeş, ajungând „la vreme de slăbiciune şi neavând nici o căutare de către feciorii lui şi fiind slab şi neputincios", a mers la mănăstirea de la Argeş, unde a cerut voie egumenului Iosif să locuiască într-o chilie a mănăstirii până la moartea sa. În semn de mulţumire, el a dăruit mănăstirii partea sa de vie de la Goleşti „cu pimniţa şi cu toate dichisele şi cu locul cel sterp împrejur"[16]. Câţiva ani mai târziu, mai precis la 1 ianuarie 1687, Tudorănescu din oraşul Argeş, împreună cu soţia sa, Paraschiva, avea să dăruiască egumenului Ioasaf de la mănăstirea Argeşului o vie în dealul Goleştilor „însă răzoare 11 şi pimniţa şi cu alte dichise", ca să le fie spre pomenire, lor şi părinţilor lor[17].

La 23 ianuarie 1716, mitropolitul Ţării Româneşti, Antim Ivireanul, dădea carte de întărire egumenului mănăstirii de la Argeş, chir Ghenadie ieromonah, „ca să aibă a stăpâni doao vii care sunt în dealul Goleştilor, pe Topolog"[18]. Acestea fuseseră cumpărate de egumen de la Pârvu Suiceanu şi de la Eupraxia, soţia lui Ion Buicoiul, şi de la popa Stan din Goleşti. În acelaşi an, la 7 aprilie, Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot al Ţării

Curtea Conacului de Golești - Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii (secție înființată din 1966)

Româneşti, întărea egumenului Ghenadie de la mănăstirea Argeşului „3 răzoare de vie din dealul Goleştilor, de pe Topolog”, cumpărate de la popa Stan din Goleşti, ginerele lui Ion Buicoiul, pentru suma de 34 de taleri. Domnitorul fanariot i-a mai întărit lui Ghenadie ieromonah alte 6 răzoare de vie, „tot acolo alăturea”, cumpărate de la popa Badea Şchiopul din Goleşti, cu suma de 13 taleri, precum şi alte 3 răzoare de vie, cumpărate de Ghenadie de la Eupraxia (Praxia), soţia lui Ion Buicoiul din Goleşti, cu 15 taleri. Alte 8 răzoare, întărite de Nicolae Mavrocordat, fuseseră achiziţionate de egumenul Ghenadie de la Pârvu Şuiceanu, cu suma de 46 de taleri[19].

La 3 aprilie 1768, Tudor cupeţul (negustorul) şi fratele său Iordache, fiii lui Badea cupeţul din Argeş, făceau schimb de vii cu egumenul Damaschin de la mănăstirea Argeş. Cei doi fraţi au dat egumenului „un loc de vie fiind aproape de via mănăstirii”, preţuită la 55 de taleri, primind în schimb o altă vie „în dealul Bărbăteştilor”, în valoare de 20 de taleri, la care egumenul adăuga 15 taleri şi 2 boi în valoare de 20 de taleri. Doar un răzor de vie mai păstrau cei doi fraţi, el fiind dat, mai înainte, de zestre surorii lor Despa[20].

La 12 noiembrie 1795, popa Hristea din Argeş vindea lui chir Iosif, episcop al Argeşului, 3 răzoare de vie părăsite, aflate „în cuprinsul vii sfintei episcopii ce este la Goleşti”, pentru suma de 8 taleri[21]. Doi ani mai târziu, la 20 iulie 1797, Manda preoteasa, soţia preotului Mihai din oraşul Argeş vindea episcopului Iosif „un loc de la Goleşti, ce este din poarta vii episcopii la vale, în preţ de bani taleri 22 şi parale douăzeci”[22]. În aceeaşi zi, Nicolae şi Ion, fiii lui Pătru Pinţoiu din Argeş vindeau episcopiei Argeşului „trei locuri de vie la Goleşti, însă un loc în grădişu vii episcopii lângă cramă, de stânjeni noao şi trei cirice latu”, pentru suma de 42 de taleri şi 20 de parale[23].

La 30 august 1797, preotul Niţu din Argeş vindea episcopului Iosif două locuri la Goleşti, „la via sfintei episcopii”, însă „un loc cu pruni, de către crama sfintei episcopii”, iar celălalt loc „alăturea, cu viţă părăsită, de stânjeni treisprezece latu şi lungu”. Pentru cele două locuri vândute popa Niţu a primit suma de 60 de taleri[24]. Un an mai târziu, la 12 septembrie 1798, Ştefan diacon din Goleşti, fiul popei Ştefan, vindea lui Iosif Argeşeanul „o viişoară, răzoare 14, în cuprinsul îngrădişului viei sfintei episcopii”, pentru suma de 210 taleri[25]. În sfârşit, la 19 octombrie 1801, Mihăilă, fiul lui Cristea din Argeş, vindea episcopului Iosif al Argeşului via de la Goleşti a socrului său, popa Grigore, pentru suma de 16 taleri[26].

Note:

[1]Vezi, pe larg, la Damaschin Mioc, *Din tehnica viticolă medievală în Ţara Românească. Înfiinţarea plantaţiilor de vii*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 3, 1969, p. 445-458.

[2]Mihail M. Andreescu, *Documente muntene referitoare la Mitropolia Ţării Româneşti, Mănăstirea Argeş şi Episcopia Argeşului. Anii 1492-1823 (Scoase din Condicile Mitropoliei Ţării Româneşti şi Episcopiei Argeşului)*, Bucureşti, Editura Publistar, 2005, doc. 11, p. 54.

[3]*Ibidem*, doc. 15, p. 60-61.

[4]*Documenta Romaniae Historica,* B. Ţara Românească (în continuare: *DRH*, B), vol. XXI (1626-1627), întocmit de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1965, doc. 46, p. 274-275.

[5]*Ibidem*, vol. XXII (1628-1629), întocmit de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969, doc. 354, p. 668-669.

[6]*Ibidem*, vol. XXV (1635-1636), întocmit de Damaschin Mioc, Maria Bălan, Ruxandra Cămărăşescu, Coralia Fotino, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1985, doc. 16, p. 19-20.

[7]*Ibidem*, vol. XXVII (1639-1640), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Oana-Mădălina Popescu, Ovidiu Olar, Bucureşti, Editura Academiei, 2013, doc. 77, p. 92.

[8]*Ibidem*, vol. XXIX (1643-1644), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr (coordonatori), Florina Manuela Constantin, Oana Mădălina Popescu, Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2017, doc. 441, p. 528.

[9]Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, doc. 29, p. 77.

[10]*DRH*, B, vol. XXXIII (1648), întocmit de Gheorghe Lazăr, Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Andreea Iancu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, doc. 129, p. 125.

[11]*Ibidem*, vol. XXXV (1650), întocmit de Violeta Barbu, Constanţa Ghiţulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003, doc. 213, p. 240-241.

[12]Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, doc. 33, p. 80-81; *DRH*, B, vol. XXXIII (1648), doc. 56, p. 49.

[13]*Ibidem*, vol. XL (1655), întocmit de Oana Rizescu, Florina-Manuela Constantin, Andreea-Roxana Iancu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, doc. 295, p. 287.

[14]*Colecţia Achiziţii Noi. Indice cronologic Nr. 25*, vol. I (Sf. sec. XIII-1685), întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă şi Silvia Vătafu-Găitan, Bucureşti, 2002, p. 197, nr. 2623.

[15]Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, doc. 66, p. 114.

[16]*Ibidem*, doc. 67, p. 115.

[17]*Ibidem*, doc. 75, p. 120.

[18]*Ibidem*, doc. 101, p. 139.

[19]*Ibidem*, doc. 102, p. 140.

[20]*Ibidem*, doc. 137, p. 170.

[21]*Ibidem*, doc. 203, p. 239.

[22]*Ibidem*, doc. 245, p. 278.

[23]*Ibidem*, doc. 247, p. 279.

[24]*Ibidem*, doc. 252, p. 282.

[25]*Ibidem*, doc. 256, p. 285.

[26]*Ibidem*, doc. 260, p. 292.

Constantin cel Mare şi Edictul de la Milano (313)

prof. Ionuț Gabriel ZIDARU

Articolul prezintă viaţa şi rolul lui Constantin cel Mare în evoluţia creştinismului primelor veacuri. Odată cu împăratul *Constantin cel Mare* (306-337) începe o nouă epocă pentru creştinismul primelor veacuri. Dacă în primele trei secole Imperiul Roman, sub a cărui stăpânire intrau majoritatea teritoriilor unde Apostolii lui Hristos predicaseră Cuvântul lui Dumnezeu, a adoptat faţă de creştinism o *,,atitudine ostilă ce mergea de la toleranţă blândă sau dispreţuitoare până la persecuţia cea mai făţişă şi mai violentă*[1], secolul al IV-lea aduce cu el o schimbare radicală faţă de religia creştină: încetarea persecuţiilor îndreptate împotriva creştinilor. Această atitudine a Imperiului Roman ridică mai multe întrebări: îşi schimbase statul, politica şi filosofia? Sau se schimbase ceva în Biserică? Un prim răspuns pe care îl putem da este legat de faptul că împăraţii, din persecutori, deveneau brusc *,,egali ai Apostolilor"* şi manifestau o fidelitate riguroasă faţă de scrierile evanghelice, iar, în al doilea rând, ştiinţa protestantă afirmă că religia creştină s-a etatizat şi păgânizat, până la punctul de a trăda mesajul apostolic[2]. Cel care se face *,,vinovat"* de această politică îngăduitoare faţă de creştinism este împăratul Constantin, considerat de majoritatea istoricilor *,,primul împărat creştin"*[3].

Constantin cel Mare (306-337)

a).Tinereţea şi venirea la putere

Părerile istoricilor asupra lui Constantin cel Mare sunt împărţite în ceea ce priveşte politica sa religioasă. Biserica Ortodoxă îl cinsteşte ca sfânt, iar cea Romano-Catolică recunoaşte meritul său pentru dezvoltarea creştinismului, protestanţii şi unii cercetători văd în el doar un însemnat om politic, condus de interese personale şi de stat, oportunist, care a servit Biserica pentru a şi-o aservi. Unii socotesc chiar nefastă, pentru creştinism, politica lui religioasă. Ca dovezi, se aduc diferite măsuri şi acte, care ar arăta că împăratul n-a fost creştin adevărat: că a păstrat titlul religios păgân de *,,pontifex maximus"* şi a tolerat încă păgânismul, că s-a botezat aproape de moarte, că a avut uneori atitudine echivocă între creştinism şi păgânism[4].

Totuşi, dincolo de aceste păreri, unii istorici apreciază în mod favorabil rolul pe care Constantin cel Mare l-a avut în Istoria Creştinismului. Constantin este în unanimitate recunoscut ca cel care a pus capăt persecuţiilor la care a fost supusă Biserica în primele trei veacuri, transformând creştinismul dintr-o religie ilicită într-una tolerată. Reputaţia sa de primul împărat creştin a fost recunoscută de către istorici, începând cu Lactanţiu şi Eusebiu de Cezareea până în timpurile noastre.

Constantin cel Mare (Flavius Valerius Constantinus) s-a născut la Niş (Serbia de astăzi) în 280, ca fiul al co-împăratului Constantin Chlorus, ofiţer în armata romană şi al unei femei de condiţie socială modestă, hangiţă, Elena[5]. În 271-272, sub împăratul Aurelian, a fost membru al protectores (militari superiori în slujba împăratului) în est, iar ulterior a ajuns tribun. În 284-285 a fost praeses (guvernator de provincie subordonat unui consularis) al Dalmaţiei. A fost prefectul pretorian al împăratului Maximian în 288-293. S-a căsătorit cu Theodora, fiica vitregă a acestuia. La 1 martie 293 a fost promovat la rangul de caesar. În 305, după abdicarea lui Diocleţian şi Maximian, se alătură tatălui său, în Apus. La moartea lui Constanţiu I, la Eburacum (astăzi, York), în Britannia (25 iulie 306), este proclamat împărat de către armată. În aceste împrejurări, Galerius, personalitatea dominantă a celei de-a doua tetrarhii, îl proclamă pe Flavius Severus augustus al Occidentului şi îl acceptă pe Constantin, caesar. Pentru moment, Constantin a acceptat dar pacea şi a treia tetrarhie nu aveau să dureze prea mult. La Roma, pe 28 octombrie 306, Maxenţiu, fiul lui Maximian, a fost proclamat împărat iar Maximian, care se retrăsese, se întoarce pentru a pretinde puterea. În condiţiile destrămării tetrarhiei, la conferinţa de la Carnuntum (11 noiembrie 308), Constantin este recunoscut oficial caesar în Apus, iar Maxentius este declarat uzurpator. În înţelegere cu Licinius, noul augustus al Occidentului, Constantin ocupă Spania (310), apoi pătrunde cu armata în Italia, înfrânge forţele lui Maxentius la Turin, Verona şi în bătălia decisivă de la Podul Milvius de lângă Roma, în care Maxentius îşi găseşte moartea (312). Astfel, toate provinciile occidentale ale imperiului sunt reunite sub autoritatea sa[6].

b). Convertirea lui Constantin la creştinism

Convertirea lui Constantin la creştinism nu s-a făcut brusc, ci a constituit un proces de durată[7]. Pentru a înţelege convertirea lui Constantin la creştinism, ea nu trebuie socotită ca fiind totală la început, iar politica lui religioasă nu trebuie judecată numai după unele acte. Este, fireşte, greu de cunoscut în intimitatea ei, evoluţia lui religioasă, dar este ştiut că odată declarat pentru libertatea creştinismului, Constantin a progresat continuu, începând cu lupta de la Pons Milvius cu Maxenţiu (312) până la botezul lui, în mai 337. În acest timp, Constantin s-a apropiat tot mai mult de creştinism şi s-a lăsat tot mai mult pătruns şi influenţat de el. Este sigur că înainte de toamna anului 312, când s-a produs schimbarea lui Constantin, religia lui era păgână: era cultul sincretist al soarelui – *Sol invictus*, introdus de împăratul Aurelian, poate cu unele influenţe neoplatonice. Până la 312, Constantin cunoscuse desigur creştini, dar nu se iniţiase mai îndeaproape în religia lor. Nu se poate spune sigur nici despre mama lui, Elena, că era creştină la început[8]. Sintetizând evoluţia religioasă a lui Constantin, putem afirma că între anii 307-310, el se închină la mai mulţi zei, iar din anul 310, la unul singur: Apollo[9]. În acest sens, avem mărturia unui panegerist care i s-a adresat împăratului la Trier, care arată că împăratul *,,a vizitat cel mai frumos templu al lumii”,* referindu-se, cel mai probabil, la templul lui Apollo[10]. O schimbare radicală apare în evoluţia credinţei lui Constantin începând cu anul 312. El nu a repudiat dintr-o dată moştenirea păgânismului, continuând să considere soarele ca mediator vizibil între Dumnezeul suprem şi oameni, dar înclina tot mai mult spre creştinism[11]. Apropierea sa de creştinism este pusă pe seama unei viziuni pe care ar fi avut-o Constantin înaintea luptei cu rivalul său, Maxenţiu, de la Podul Milvius (la 13 km. de Roma, undeva lângă Tibru)[12]. Relatarea acestei viziuni o găsim la Eusebiu de Cezareea, în lucrarea sa**- *Despre viaţa lui Constantin***: *,,Şi cum şedea împăratul înălţând astfel rugăciune stăruitoare, i s-a arătat un semn cu totul fără de seamăn de la Dumnezeu. Era cam pe la ceasurile amiezei, când ziua începuse să scadă şi Constantin a văzut cu ochii săi pe cer deasupra soarelui, semnul de biruinţă al crucii, făcut din lumină, şi deasupra o inscripţie: întru acesta vei învinge, după care la vederea unei asemenea privelişti şi el şi întreaga armată care îl însoţea în expediţie şi asistase la minune au fost cuprinşi de frică. Constantin... era descumpănit, neputând să-i priceapă tâlcul. Or, tot cugetând la ea, iată că s-a lăsat noaptea, fără să prindă de veste. Şi în timpul somnului i s-a arătat Hristos, Fiul lui Dumnezeu, cu semnul văzut de el pe cer şi i-a poruncit ca semnul ce i s-a arătat pe cer să-l facă şi să-l folosească spre ajutor ori de câte ori va avea de luptat cu duşmanii. A doua zi a împărtăşit prietenilor săi taina şi a pus să-i facă semnul, care îl văzuse pe cer şi l-a pus pe scuturile şi steagurile armatei câştigând bătălia*[13]. Şi Casiodor aminteşte în *Istoria Bisericească tripartită* de acest eveniment: *,,în mijlocul acestor frământări, a văzut în somn semnul crucii proiectat pe cerul strălucitor, erau de faţă şi îngerii care, minunându-se de această arătare, îi spuneau: Constantine, vei învinge cu ajutorul acestui semn. Se mai spune că i-a apărut chiar Hristos, şi că i-a arătat semnul crucii şi l-a învăţat să-şi facă o cruce asemănătoare şi să aibă în lupte acest ajutor, cu care va câştiga drepturile victoriei”*[14].

Hi Rho, literele inițiale ale numelui Iisus Hristos în limba greacă, pe care împăratul Constantin cel Mare le-a primit într-o viziune dimpreună cu cuvintele "in hoc signo vinces" ("în acest semn vei învinge").

Lactanţiu vorbeşte de asemenea despre cum împăratul a văzut pe cer o cruce, deasupra soarelui, cu inscripţia *,,În hoc signo vinces”*[15]. În urma acestor viziuni, împăratul a chemat preoţii creştini şi le-a cerut să-i vorbească despre învăţătura adusă de Hristos. În urma explicaţiilor preoţilor, între care s-a detaşat episcopul Osiu de Cordoba[16], Constantin *,,a poruncit ca, din aur şi pietre preţioase, bărbaţi pricepuţi să transforme semnul crucii, în drapel pe care l-au numit Labarum. Căci*

acest semn de luptă era mai de preţ printre celelalte prin aceea că îl preceda pe împărat şi se obișnuia să fie venerat de oşteni. Consider îndeosebi că de aceasta Constantin a schimbat podoaba cea mai de preţ a Imperiului Roman în semnul crucii: pentru ca, văzându-l adesea şi îngrijindu-l, supuşii să se dezobișnuiască de obiceiul străvechi şi să considere Dumnezeu numai pe Acela care îl slăvea împăratul sau de care se foloseau ca ajutor împotriva duşmanilor. Căci deseori acest semn era purtat în fruntea tuturor liniilor de bătaie, deoarece presupunea, că era de mare ajutor când oştile se înfruntă în luptă. A hotărât aşadar şi a numit purtători ai drapelului, care să se îngrijească de el; sarcina acestora era să-l poarte pe rând pe umeri şi în felul acesta să lumineze întreaga oştire"[17]. Acest moment dinaintea bătăliei de la Pons Milvius şi-a pus amprenta asupra politicii religioase pe care a dus-o Constantin în restul domniei sale.

După câteva luni de la victoria asupra lui Maxenţiu, Constantin acordă libertate de cult tuturor religiilor, inclusiv celei creştine de pe tot cuprinsul Imperiului Roman[18]. Putem afirma că întreaga politică religioasă a lui Constantin cel Mare a fost înfluenţată de momentul de la Pons Milvius. Împăratul a intervenit în dreptul penal, încercând să-l umanizeze, înlăturând anumite pedepse care contraveneau spiritului creştin: răstignirea, zdrobirea picioarelor, stigmatizarea[19]. Se îmbunătăţeşte tratamentul din închisori, se modifică legislaţia privitoare la căsătorie, la părinţii fără copii, la divorţ, în spirit creştin. Se pedepsesc adulterul şi siluirea, violul, vinderea copiilor. O altă schimbare are loc la nivel structural, organizarea bisericească urmând-o îndeaproape pe cea statală. Clericii au fost scutiţi de obligaţiile grele şi costisitoare ale funcţiunilor municipale, s-au acordat subvenţii importante pentru creştini, li s-a dat astfel posibilitatea de a se ocupa numai de slujirea bisericească[20].

Evenimentul cel mai important care asociază numele lui Constantin cel Mare de creştinism rămâne Edictul de la Milano din anul 313.

Ruinele palatului imperial din Mediolanum (Milano). Palatul imperial (construit de Maximian, colegul lui Diocleţian) era un larg complex cu câteva clădiri, grădini, curţi interioare pentru viaţa publică şi privată a împăratului, pentru curie, familie şi birocraţia imperială. (sursa: ro.wikipedia.org)

Edictul de la Milano (313)

În luna ianuarie 313, la Mediolanum, împăratul Constantin cel Mare împreună cu Licinus, împăratul Orientului, emite Edictul de libertate a creştinilor, care *,,transforma creştinismul din singura religie nepermisă (religio ilicita) într-o religie permisă (religio licita), protejată şi favorizată"*[21]. Toate hotărârile anterioare luate asupra creştinilor au fost anulate. Locaşurile de cult şi averile confiscate creştinilor au fost retrocedate. Biserica este scutită de taxe. Episcopilor li se oferă sume importante de bani din tezaurul statului pentru ridicarea de noi biserici. Biserica primeşte dreptul de a elibera sclavii şi de a judeca pe cei care nu voiau să fie judecaţi de către autorităţile statului. Edictul de toleranţă dat de Galerius cu aproape doi ani mai înainte (30 aprilie 311) şi care fusese semnat şi de Constantin şi Licinius, continuă să rămână textul de bază, *,,charta libertăţii cultelor",* dar el nu fusese aplicat în provinciile de sub conducerea lui Maximinus Daia, Siria şi Egiptul, la care după moartea lui Galerius (311) s-a adăugat şi Asia Mică. În conferinţa de la Milano, Constantin şi Licinius au abrogat dispoziţiile restrictive ale edictului lui Galerius cu privire la cultul creştin şi au introdus o nouă jurisprudenţă referitoare la bunurile bisericii. Cât priveşte cultul păgân, Constantin l-a tolerat, restrângându-l treptat prin anumite măsuri. Cultul împăratului a pierdut sensul lui religios, păstrând mai mult semnificaţia lui politică: cinstirea autorităţii împăratului ca exponent al puterii Imperiului Roman, templele dedicate lui devin localuri publice, fără statui şi fără sacrificii. Cultele unite cu imoralitatea şi cu înşelătoria au fost interzise[22]. Textul Edictului de la Milano este de fapt o scrisoare adresată de Licinius guvernatorilor provinciilor controlate de el, prin care le cere să înceteze orice persecuţie asupra creştinilor.

Lactanţiu în lucrarea *,,De mortibus persecutorum"(,,Despre morţile persecutorilor")* redă textul integral al Edictului de la Milano*,,….Se cuvine să abolim toate restricţiile cu privire la numele de creştini şi să permitem de acum înainte oricăruia dintre cei ce nutresc voinţa de a urma religia creştinilor să o poată face în mod liber şi pe faţă, departe de orice temere şi tulburare din afară. Le-am acordat numiţilor creştini îngăduinţa deplină şi absolută de a-şi practica religia,.... aceeaşi posibilitate de a-şi cinsti religia şi credinţa este garantată şi pentru ceilalţi cetăţeni, la fel de liber şi complet. Mai mult, în ceea ce priveşte comunitatea creştinilor am crezut nimerit să statornicim următoarele: după cum locurile unde obișnuiau ei să se adune au fost cumpărate în timp de anumiţi indivizi, tot aşa trebuie să li se returneze aceloraşi creştini fără plată şi fără nici o revendicare de fonduri, orice înşelăciune şi orice obstrucţie fiind excluse, de asemenea, chiar şi cei care le-au primit ca donaţie sunt obligaţi să le restituie aceloraşi creştini*[23].

Politica religioasă inaugurată de Constantin cel Mare a avut şi unele urmări defavorabile. Biserica a avut în persoana împăratului un ocrotitor, dar, în acelaşi timp, şi un stăpân. Împăraţii s-au amestecat în chestiunile religioase, impunându-şi voinţa. Unii au susţinut arianismul, monofizismul, monotelismul. Desigur, ca om de stat, Constantin a facut şi unele greşeli, pe care istoria nu i le trece cu vederea. În unele din actele sale de suveran, el a pedepsit sângeros pentru motive de infidelitate politică şi acte de trădare. Astfel, fiul sau, Crispus, moştenitorul de drept al tronului imperial, pe care Constantin şi-l asociase la domnie în 317, cu titlul de *<<Cezar>>,* fiind implicat într-un complot de stat, a fost ucis în 325; la puţin timp, sotia sa cea de a doua, Fausta, a fost ucisă în baia sa la Roma. În materie de politică bisericească, după Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325 s-a lăsat influenţat de curtezani linguşitori şi de arieni, ceea ce a provocat confuzie în sufletele credincioşilor. Cu toate acestea, lui Constantin cel Mare trebuie să i se recunoască rolul pe care l-a avut, ca primul împarat creştin, care a dat libertate creştinismului prin Edictul de la Milano din 313. Convertirea sa la creştinism a dat un nou curs istoriei universale, prin încercarea sa de a armoniza interesele superioare ale Imperiului roman cu interesele Bisericii[24].

Referitor la convertirea lui Constantin cel Mare la creştinism, istoricii au diferite opinii. Unii nu-i recunosc acestuia o convingere religioasă în favoarea creştinismului, susţinând că atitudinea lui a venit din motive pur politice. Dându-şi seama de puterea în creştere a noii credinţe, vedea în ea o armă de a-şi păstra unitatea politică a statului. Imperiul Roman era constituit dintr-un conglomerat de popoare şi credinţe religioase diferite, iar creştinismul putea deveni factorul de unitate al statului. Constantin şi-a dat seama de victoria iminentă a creştinismului, şi a folosit acest lucru în menţinerea unităţii Imperiului. Alţi istorici contestă motivele politice ale îmbrăţişării religiei creştine susţinând că adeziunea sa la creştinism a fost din sinceritate. Bertrand Lacon consideră că: *,,împăratul a îmbrăţişat sincer creştinismul încă din 312, păstrând totodată legăturile cu adorarea soarelui şi cu neoplatonismul. S-a detaşat apoi progresiv de acestea*[25]. Istoricii bisericeşti contemporani susţin convertirea reală şi din convingeri religioase a lui Constantin. El *,,aprecia în mod deosebit moralitatea lor (a creştinilor) şi nu sprijinul lor militar, numărul soldaţilor creştini din*

trupele occidentale fiind şi aşa foarte mic”[26].

În încheiere putem spune că Constantin *,,prototip al împăratului ideal”* a înţeles importanţa mesajului adus de noua religie şi efectele benefice ale susţinerii ei. Bătălia de la Pons Milvius a marcat *,,dacă nu propria sa convertire, cel puţin momentul din care el a devenit protectorul creştinilor*[27], însă şi dacă viziunea lui Constantin, *,,marele învingător ....strălucind de atâtea virtuţi, pe care i le-a dăruit credinţa*[28], a fost reală şi dacă a fost o legendă interpolată în cadrul scrierilor lui Eusebiu de Cezareea, ceea ce are însemnătate din punct de vedere istoric este politica sa de protejare a creştinismului, iar pe aceasta o putem observa şi înţelege.

Note:

[1]Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri şi azi,* trad. Cătălin Lazurca, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996, p. 22.

[2]*Ibidem,* p. 23.

[3]Jacques Le Goff, Jean Claude Schmitt (coord.), *Dicţionar tematic al Evului Mediu Occidental,* trad. Mădălin Roşioru, Nadia Farcaş, Denisa Burducea, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 172.

[4]Prof. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. 1, Bucureşti, 1987, p.147.

[5]Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 27.

[6]*Ibidem,* p. 30.

[7]Nicolae Chifăr, *Istoria creştinismului,* Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Trinitas, 2001, p. 70.

[8]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 148.

[9]Nicu Dumitraşcu, *Cele şapte personalităţi de la Niceea (325),* Editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2001, p. 179.

[10]Hans A. Pohlsander, *Împăratul Constantin,* trad. Mirella Ascente, Editura Artemis, Bucureşti, p. 36.

[11]Emanoil Băbuş, *Bizanţul, istorie şi spiritualitate,* Editura Sofia, Bucureşti, 2003, p. 16.

[12]Nicu Dumitraşcu, *op. cit.,* p. 179.

[13]Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, p. 29.

[14]Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* I, 4, trad. Liana şi Anca Manolache, în P.S.B., vol. 75, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 38.

[15]Lactanţiu, *De mortibus persecutorum,* 48, 5, apud. Adrian Gabor, *Biserica şi Statul în primele patru secole,* Editura Sofia, Bucureşti, 2003, p. 172.

[16]Nicu Dumitraşcu, *op. cit.,* p. 179.

[17]Casiodor, *op. cit.,* p. 39.

[18]Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.,* p. 37.

[19]Nicolae Chităr, *op. cit.,* p. 72.

[20]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 150.

[21]Nicolae Chifăr, *op. cit.,* p. 73.

[22]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 151.

[23]Lactanţiu, *op. cit.,* p. 223-227.

[24]Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.,* p. 152.

[25]Bertrand Lacon, *Constantin cel Mare,* trad. Gheorghe Lazăr, Editura Grupul Editorial Corint, Bucureşti, 2003, p. 114.

[26]Nicolae Chifăr, *op. cit.,* p. 74.

[27]Emanoil Băbuş, *op. cit.,* p. 17.

[28]Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească. Martirii din Palestina,* X, 9, 6, p. 391.

Oameni din Costești care au luptat pentru Marea Unire

prof. Nicolae NECȘOIU
președinte Cultul Eroilor ,, Regina Maria” Costești, Argeș

Maior(R) Ștefan S. Nicolae – Eroul de la Turtucaia

Născut în satul Stârci –Costești, județul Argeș, la data de 22.05.1893, a decedat la data de 09.04.1979 în același sat. În orașul Câmpulung, a urmat cursurile școlii normale pentru învățători, absolvind în anul 1915. În același oraș a continuat și încheiat stagiul militar, la Școala Militară de Ofițeri în Rezervă - infanterie, obținând, în noiembrie 1915, gradul de sublocotenent. După efectuarea stagiului militar a fost învățător în localitățile Richițele și Costești. La începerea războiului, a fost mobilizat și repartizat la Regimentul 34 Infanterie Constanța. În ziua de 23 august, pe frontul de la Turtucaia, în momente grele pentru armata română, conducând Plutonul 3 din Compania a 12-a, a preluat, din propria inițiativă, contraatacul, impunându-și conducerea asupra tuturor unităților române de pe front. Pe timpul atacului a reușit să respingă forțele germane și bulgare. În acele zile de crâncene confruntări este grav rănit la ambele picioare de către o mitralieră inamică. Pentru această faptă eroică este decorat cu Ordinul Steaua României cu spade în gradul de cavaler și Virtutea Militară (Decretul nr. 626/23.07.1917 și Brevetul nr. 857 din aceeași dată emis de ministrul de război). Este decorat din nou cu Ordinul Steaua României în grad de ofițer în anul 1928 cu prilejul celor 50 de ani de la unirea Dobrogei cu România.

În urma rănii, a fost internat în spitalele din Călărași (aici fiind operat), Brăila si Iași (aici fiind îngrijit și de medici francezi). În ianuarie 1917 este

trimis la Kiev la Spitalul ,,Mihail Alexandrovici ", unde este operat din nou, apoi începe să se deplaseze cu ajutorul cârjelor. Este invitat la Moscova, în luna martie, acolo fiind bine primit. La întoarcerea în Kiev, a participat din partea armatei române la Adunarea de constituire a batalioanelor alcătuite din români, foști ostași în armata astro-ungară, aflați prizionieri în Rusia. În decembrie 1918, la Iași, are loc o reuniune în cinstea generalului Averescu, la care este invitat special de către acesta, oferindu-i și o poză cu dedicație și autograf (în care îi recunoștea meritele pe front în realizarea României Mari).

În aprilie 1918, a fost pensionat ca invalid de război. Întors acasă la Stârci se implică în rezolvarea problemelor invalizilor de război din județ și constituie Societatea ,,General Cristescu". Este ales președintele Băncii Populare Băseni și președintele Obștii de împroprietărire Băseni. La sfârșitul anului 1919, folosind privilegiul acordat invalizilor de război, remarcați în lupte, s-a stabilit la Constanța, unde a concesionat bufetul gării și a desfășurat o bogată activitate economică, culturală și publicistică. Înființează Societatea Invalizilor din Dobrogea, cu sediul central în Constanța, el fiind președintele organizației. La Constanța a fost ales în fruntea unor instituții, organizații, sprijinind intens dezvoltarea economică, maritimă, culturală, drept dovadă fiind mulțumirile și aprecierile pe care i le-a adresat dr. Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice. A activat în domeniul economic, fiind ales în anul 1920 membru în Comitetul Sfatului Negustoresc Constanța, iar un an mai târziu, fiind promovat vicepreședinte al acestei organizații. În anul 1924 este ales membru în Consiliul Camerei de Comerț și Industrie Constanța, ulterior fiind numit delegatul Ministerului Industriei în Consiliul de Direcție al Camerei. Din anul 1927, este ales vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie Constanța, iar din 1933 până la 24 ianuarie 1938 președinte; concomitent cu această ultimă funcție a fost și membru în Consiliul de Conducere al Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie București. În aceste funcții, a susținut și realizat multe edificii și activități, a dezvoltat activitatea maritimă, a construit portul pescăresc, a achiziționat diverse vase moderne (vapoarele de pasageri ”Transilvania” și ”Basarabia” fiind cele mai moderne din bazinele Mării Negre și Mării Mediterane). A susținut și organizat numeroase conferințe la Academia Populară din Constanța, fiind un bun conferențiar. În anul 1935, a făcut parte din delegația țării noastre (compusă din 3 persoane), la un Congres Internațional pe probleme economice, desfășurat în capitala Franței. La acest

congres au participat 58 de state, ofițerul Ștefan Nicolae beneficiind de toată atenția din partea președintelui Franței, dl. Albert Lebrun, care l-a primit personal, l-a prezentat soției și l-a felicitat pentru eroismul de la Turtucaia.

La sfârșitul anilor 1930, la cererea ministrului agriculturii, prof. univ. dr. Nicolae Cornățeanu, a elaborat un program de organizare a pescuitului, fiind ales președintele Sindicatului Pescarilor din Delta Dunării și de la Marea Neagră. În același timp, a existat o inițiativă de înființare în Constanța a unei societăți româno-germane pentru modernizarea și dezvoltarea pescuitului maritim (aceasta consta în înființarea unui port pescăresc în partea de nord a orașului Constanța, construcția unor depozite frigorifice și a unei fabrici de conserve, locuințe pentru angajați și pescari, dar și creșterea nivelului de pregătire al pescarilor), fiind propus pentru preluarea conducerii acestei societăți. În scopul constituirii acesteia au existat patru întrevederi, două la Ministerul Agriculturii și două la Ambasada Germaniei, dar evoluția războiului a anulat aceasta initiativă.

Veteranul și invalidul de razboi Ștefan Nicolae a fost un mare iubitor de cultură, fiind un colectionar de carte și numismatică, o parte din vasta sa colecție numismatică fiind donată Muzeului Județean Argeș, restul aflându-se în patrimoniul Muzeului Național de Istorie. În perioada comunistă este marginalizat, iar o parte însemnată din viață o petrece în satul natal, unde este și înmormântat. Pentru aceste fapte, își va găsi, cu prisosință, un loc în paginile Enciclopediei Argeșului și Mușcelului, dar și respectul și omagiul nostru, în Anul Centenarului.

Biserică și cultură în secolul fanariot

dr. Marin TOMA

Despre rolul cultural al Bisericii Ortodoxe Române în istoria noastră sunt multe volume deja scrise și multe altele așteaptă lumina tiparului. Primele instituții de învățământ, primele tipărituri, primele manuscrise, primele manuale școlare, primele spitale (bolnițele) și multe altele au apărut și au existat datorită bisericilor și mânăstirilor ortodoxe din țările române. Prin eforturile comune ale preoților și călugărilor, ale boierilor și domnitorilor și ale tuturor celor care au putut ajuta, prin traducerea și tipărirea de cărți în limba română s-au pus, treptat, bazele limbii literare românești. De asemenea, primele lucrări laice despre care știm aparțin tot slujitorilor bisericii. Demn de remarcat este și sprijinul pe care ortodoxia din principate l-a oferit bisericilor creștine ortodoxe străine prin tipărituri, ajutoare materiale și duhovnicești (au apărut în Țara Românească și Moldova cărți în greacă, arabă, gruzină, bulgară etc.).

Pe toată durata secolului fanariot, scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei a fost ocupat de 12 vlădici, jumătate români și jumătate greci; la Râmnic, întâlnim doi greci, la Buzău cinci greci și șase români. Mult mai rezistentă la influența orientală este biserica ortodoxă din Moldova care a avut ocârmuitori doar doi greci și aceștia doar în condiții speciale, după cum vom aminti mai la vale. Aici, în multe privințe și timp de mulți ani la rând, se simte influența monahismului rus (de altfel, influența a fost și dinspre Moldova către Rusia), dovadă și câțiva ierarhi români care se retrag acolo: Antonie al Moldovei, Misail al Buzăului, Pahomie al Romanului. Cu toții rămâneau în funcție până la moarte sau până când se retrăgeau, nemaifiind schimbați după bunul plac al domnitorilor. Nu putem să nu amintim însă situația mânăstirilor închinate care, printre altele, a adus în principate o mulțime de călugări greci care fie au devenit egumeni, fie au avut slujbe în școli sau altele oferite de boierii și domnitorii din Țara Românească și Moldova. În majoritatea acestor lăcașuri închinate, slujbele religioase se oficiau în limba greacă.

Dintre primii mitropoliți de la București, Daniil, ales la 19 august 1719, a manifestat o deosebită grijă pentru restaurarea mânăstirilor și bisericilor pe care le păstorea, precum și pentru activitatea editorială. Unul dintre succesorii săi, marele mitropolit Neofit Cretanul (1738-1753), a fost pe deplin implicat în viața socială a poporului pe care era ales să îl îndrume din punct de vedere spiritual. Este ”ispravnic al dascălilor”, fiind însărcinat de domnitorul Grigore Ghica cu reorganizarea învățământului și cu supravegherea acestuia; înființează școala de la Pătroaia (gratuită pentru fii de țărani); înființează și contribuie la biblioteca Mitropoliei; tipărește aproape toate cărțile de slujbă creștină. Mitropolitul Neofit Cretanul culege obiceiuri, inscripții și alte însemnări culturale în călătoriile sale, se implică activ în desființarea rumâniei din 1746, dând el însuși un astfel de exemplu și joacă un rol activ inclusiv în evenimentele politice care au dus în 1753 la schimbarea domnitorului Matei Ghica.

Din hrisovul domnitorului muntean Mihai Racoviţă, datat 1 septembrie 1741, cuprinzând cheltuielile cu dascălii ţării, aflăm că existau în Ţara Românească umătoarele posturi de profesori: un dascăl de filosofie, doi de gramatică, unul de limba italiană, doi de slavonă şi unul de greacă în Bucureşti; un dascăl de greacă la Focşani; câte unul de slavonă la Buzău, Râmnic, Târgovişte, Câmpulung şi Slatina şi un dascăl de greacă la Craiova. La jumătatea veacului al XVIII-lea (1749), Grigore Ghica, domn în Ţara Românească, porunceşte ca pentru şcolile existente înainte de începutul domniei lui să se rânduiască ispravnici şi să se afle sub supravegherea mitropolitului. Perioada era una însă destul de grea pentru dascălii din principat, care, după cum o dovedesc documentele vremii, îşi luau salariile cu mari întârzieri. Din acest motiv, la 23 octombrie 1752, Matei Ghica, domn al Ţării Româneşti, decide ca mitropolitul Neofit să se ocupe de plata acestora, bisericile obţinând scutiri de taxe şi impozite în schimbul prestării acestui serviciu.

Tot în această perioadă se remarcă extraordinara personalitate a episcolui Damaschin al Râmnicului care păstorește pe durata Olteniei austriece, fiind pus sub autoritatea mitropolitului sârb de la Belgrad. Damaschin traduce în limba română aproape toate cărțile de slujbă, însă tipărește puține dintre ele, restul fiind publicate și răspândite vreme de un secol de urmașii săi. Unul dintre aceștia, Climent, după revenirea Olteniei la Țara Românească, se ocupă

de reorganizarea episcopiei, fiind cunoscut ca un mare ctitor și restaurator de lăcașuri sfinte. În a doua parte a secolului al XVIII-lea, episcopia Râmnicului își intensifică activitățile culturale sub conducerea episcopilor Grigorie, Partenie, Chesarie și Filaret. Episcopia Râmnicului s-a îngrijit adesea, dar mai ales pe durata păstoririi ei de către episcopul Grigorie Socoteanu de preoții și credincioșii ortodocși din Transilvania, rămași fără cârmuitor duhovnicesc între anii 1700 și 1761.

Episcopul Chesarie al Râmnicului se preocupă de restaurarea și îmbunătățirea lăcașurilor de cult; de învățământ, având două școli în grijă, aflate pe lângă metocurile Episcopiei București și Obedeanu Craiova; de tipărituri, lucrând asiduu la Mineie (1776-1779), pe care le tipărește pentru prima dată în limba română, pentru lunile octombrie-martie (restul sunt tipărite de urmașul său Filaret în 1780). Din colectivul care a lucrat la Mineie făceau parte ierodiaconul Anatolie, Iordan Capadochianul, monahul Rafail, ei lucrând și pe baza unor texte mai vechi aparținând lui Dosoftei, Damaschin, Radu Greceanu. În unele prefețe ale Mineielor, Chesarie face referiri bogate la istoria poporului român, din cele mai vechi timpuri, stăruind asupra originii latine a limbii române. Chesarie scrie despre începuturile statale medievale și ale zidirii primelor mânăstiri; despre epoca traducerilor cărților în română, insistând asupra domniilor lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu. Episcopul Filaret, urmașul lui Chesarie, este cel care, în 1787, tipărește la Râmnic gramatica românească a lui Ienăchiță Văcărescu. Biserica domnească din Pitești are în posesia sa mineiul din august 1780, editat de episcopul Filaret, care deține o însemnare de foarte mare importanță pentru învățământul din Pitești, în care se amintește de Ioan, dascăl în Pitești, care face școală lângă biserica Sf. Gheorghe, în casele lui Manu Cojocaru, în 1784:

Aici au însemnat robu(l) lui Dumnezeu Ioan, dascăl de Pitești, sub Filaret, fiindcă am învățat copii de orași și am făcut școală aici în oraș. S-au pus aici, ca să fie spre încredințare la cei ce vor citi cum că așa au fost. Iar cel ce nu va crede, pârâși să aibă pe sfinții îngeri și pe marele mucenic Gherghie, a cărui pomenire săvârșim și iaste hram aici la această biserică domnească. Și eu am învățat copii aproape de această sfântă biserică, în casa Manului Coj(ocaru). Deci am scris, ca să să ție minte, aicea într-această foae. 1784, august 6.

(Octavian Dărmănescu, *Biserica Domnească Sf. Gheorghe din Pitești*, Pitești, 2017, ediție electronică, p. 102, nota 681)

Un eveniment de mare importanță pentru ortodoxia românească se produce în 1774, când, la 13 iulie, generalul rus Petru Saltâkov, dăruiește catedralei mitropolitane din București, moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov. Doi ani mai târziu, în 1776, la cererea domnitorului Alexandru Ipsilanti, patriarhul ecumenic Sofronie al II-ea și sinodul acordă mitropolitului Grigore al II-lea și urmașilor săi titlul de "locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei". Grigore al II-lea se implică, la porunca lui Ipsilanti, în procesul de reorganizare a învățământului din Țara Românească și coordonează tipărirea a aproape patruzeci de cărți românești de slujbă și învățătură. Sunt remarcate de izvoarele istorice activitățile culturale deosebite ale tipografilor Iordache Stoicovici, Stanciu Tomovici, Dimitrie Petrovici, Constantin Râmniceanul, ieromonahilor Grigorie și Macarie. Tot acum sunt ctitorite bisericile bucureștene Sf. Nicolae Vlădica și Oborul Vechi.

Alexandru Ipsilanti se ocupă şi de reorganizarea şcolii de la Sf. Gheorghe unde, în locul dascălului Popa Florea, mort între timp, ţineau cursuri doi români, Constantin şi Dragomir, mai multor ucenici, inclusiv străini. Despre importanţa dascălilor şi a învăţământului pentru viitorul Ţării Româneşti în concepţia domnitorului fanariot ne vorbeşte însuşi documentul emis de acesta prin care Ipsilanti pune mai presus de orice siguranţa materială a profesorilor, considerând-o esenţială pentru succesul activităţii lor. Politica va fi continuată de domnitorii fanarioţi şi în secolul al XIX-lea, dovadă fiind şi hrisovul din 4 iunie 1813 prin care preoţii din Bălineşti-jud. Muscel care erau învăţători obţineau unele scutiri de natură fiscală.

Spre finalul secolului al XVIII-lea, mai precis în data de 18.10.1793, a fost înființată episcopia Argeșului (județele Argeș și Olt), Mitropolia păstorind de acum județele Ilfov, Ialomița, Prahova, Dâmbovița, Vlașca, Teleorman și Muscel. Mitropolitul Dositei Filitti reface unele monumente de cult și școli în care toți cei care primeau taina hirotoniei învățau măcar jumătate de an pe lângă Mitropolie (hrisovul lui Alexandru Ipsilanti din 1797, școala a existat până în 1847).

Reținem pentru finalul de secol XVIII colaborarea foarte bună tipografică între Constantin Hagi Pop din Sibiu și episcopul Iosif al Argeșului. Colaborarea, de-a lungul timpului, îl va include și pe fiul negustorului sibian, Zenovie, precum și pe medicul Ioan Piuariu Molnar. Retipărirea Mineielor la începutul secolului al XIX-lea, la Pesta și mai apoi la Neamț, precum și a altor lucrări religioase și laice este doar un exemplu. Episcopul Iosif înființează în

1797 la mânăstirea Antim din București o școală pentru pregătirea candidaților la preoție. Mai existau școli la episcopie, la Slatina și la schitul Buliga din Pitești. Planul lui Iosif de a înființa, împreună cu episcopul Costandie Filotti al Buzăului, o școală de muzică psaltică, din păcate, a eșuat. Episcopul Iosif a ctitorit și restaurat multe mânăstiri și biserici, dintre care amintim: biserica de lemn din Brezoi (Vâlcea), mânăstirea Argeș, Biserica Bătusari din Argeș (ctitorie a lui Petru Cercel), bisericile din Galeș și Săliște (jud. Argeș), refacerea schitului de la Corbii de Piatră.

Bogatele activități editoriale ale perioadei de final a stăpânirii fanariote în principatele românești sunt realizate de Mitropolie și cu ajutorul unor oameni de mare valoare intelectuală și morală, dintre care amintim pe arhimandritul Grigorie Râmniceanul (viitor episcop de Argeș), călugării Gherontie și Grigorie (viitor mitropolit), tipografii Dimitrie Petrovici Bucureșteanul, Dimitrie Mihailovici Râmniceanul, Stanciu Tomovici Bucureșteanul. După războiul ruso-turc dintre 1806 și 1812 și păstoririle mitropoliților greci Ignatie și Neofit, mai preocupați de sprijinirea luptei politice grecești decât de credincioșii români, conducerea Mitropoliei este încredințată românului Dionisie Lupu, cel care reia activitățile culturale ale vrednicilor săi înaintași.

Tot atunci, chiar dacă majoritatea şcolilor din Ţara Românească nu au fost închise, domnitorul Caragea a considerat necesar să reorganizeze activitatea acestora, mai întâi în 1814 şi apoi din nou, în 1816. Poruncile conducătorului fanariot vizau în special şcoala domnească Sf. Sava. Aici urmau să se predea litere, ştiinţe şi limbi străine, şcoala beneficiind de medic plătit; examenele se susţineau la 1 decembrie şi la 1 aprilie, iar elevii sârguincioşi primeau premii. În hrisovul domnesc se fac referiri, pentru prima dată la componenta morală a viitorului profesor, care trebuia „să fie de o conduită bună şi nebănuită şi să aibă credinţă în religie”. Tot acum pentru prima dată este introdus dreptul ca materie de studiu. Primul profesor de drept al Academiei de la Sf. Sava a fost marele clucer Nestor.

Tot din timpul domniei lui Ioan Caragea ni s-a păstrat regulamentul de funcţionare a şcolii greceşti din capitala Ţării Româneşti. Pe lângă datoriile profesionale, morale şi cetăţeneşti de care trebuiau să dea dovadă profesorii, regulamentul din vremea lui Caragea conţinea norme de conduită şi pentru supraveghetorii numiţi ai şcolilor, precum și obligaţiile şi drepturile celor care reprezentau obiectul principal al activităţii educative: elevii. Aceştia respectau, fie că erau români sau străini, regulamentul şcolar, profesorii şi supraveghetorii, erau pedepsiţi în funcţie de gravitatea faptelor comise, aveau îndatorirea de a participa la sfânta liturghie, aveau dreptul de a se retrage şi înainte de absolvirea cursurile, primind atestat cu toate rezultatele obţinute până atunci. Cea mai importantă reglementare cu privire la elevi era aceea că aceştia, indiferent de clasa socială, erau consideraţi egali. La cursurile ţinute la Sf. Sava puteau asista şi alte persoane, chiar dacă nu erau înscrise ca elevi, indiferent de vârstă, dacă respectau regulamentul şcolii. Forma de evaluare a elevilor este cea finală, la sfârşitul ei elevii primind certificate care să le ateste reuşitele şi deprinderile profesionale. Un lucru demn de remarcat este că examinarea finală nu se realiza de către profesorii din şcoală, consideraţi a nu fi imparţiali, ci de către profesori de la alte şcoli.

După cum aminteam mai sus, Mitropolia Moldovei este singura instituție la vârful căreia nu a pătruns elementul grec; mitrolopoții erau aleși de Divan, cei patru vlădici fiind membri ai acestuia, iar metropolitul președintele său. Nichifor, singurul mitropolit grec ales de divan cu condiția ”ca după dânsul altul străin să nu mai fie” a organizat tipografiile din Iași și Rădăuți (în Iași mai exista una privată a lui Duca Sotiriovici). În acești ani au fost tipărite la Iași și câteva cărți în limba arabă datorate activității patriarhului Silvestru al Antiohiei (tipografia arabă de la mânăstirea Sf. Sava din Iași).

Domnitorul Grigore al II-lea Ghica decide împreună cu divanul să fie înființate școli, pe lângă cea din Iași, și la celelalte trei episcopii din Moldova și să fie plătite lefurile dascălilor dintr-o dare specială a preoților pentru școli, aceștia din urmă fiind scutiți de bir. În 1749, apar școli noi ieșene în cadrul bisericilor Sf. Nicolae, Sf. Vineri și Sf. Sava. La jumătatea veacului al XVIII-lea, se impune figura venerabilă a mitropolitului Iacob Putneanul de numele căruia se leagă, printre multe altele, restaurarea mânăstirii Putna, editarea de cărți în limba română, educarea copiilor prin școală (înființarea școlii Episcopiei Rădăuților și tipărirea unui bucvar în 1755).

Pe durata conducerii mitropoliei de către Gavriil Calimachi și Iacob Stamati, biserica creștină din principat cunoaște o perioadă de liniște și sporire culturală și duhovnicească. În 1761, sub îndrumarea mitropolitului Gavriil se încep lucrările la o nouă catedrală în Iași, având hramul Sf. Gheorghe (azi mitropolia veche). Sunt tipărite o gramatică românească (1770) și o pastorală împotriva luxului (1781); la activitatea tipografică remarcându-se Grigore Stan Brașoveanul și Mihail Strilbițchi, care în 1785 își înființează propria sa tipografie.

Mitropolitul Gavriil sprijină activitatea duhovnicească și culturală a starețului Paisie, care în 1763 se reîntoarce în principate, după 17 ani petrecuți la muntele Athos, cu ucenicii săi (peste 60 de persoane) și cărora le dăruiește mânăstirea Dragomirna. Marele duhovnic și om de cultură, starețul Paisie, a voit să imprime vieții monahale o organizare mai deosebită pe care o aflăm și noi din textul *Asezământului* trimis spre aprobare mitropolitului Gavriil, din care remarcăm, printre altele:

Toate trebuie să fie comune. Egumenului îi revine sarcina de a purta de grijă de nevoile fiecăruia. Dacă monahii îi vor da ascultare cu adevărat pentru mântuirea lor, între frați se va alcătui o astfel de unitate a inimilor și a minților că orice gânduri de pizmă, dușmănie și altele asemenea nu vor mai avea loc. Cel ce intră în comunitate trebuie să știe de la bun început că toți, începând cu egumenul, sunt supuși regulii de a nu avea nici o posesiune personală. Ascultarea este fundamentul esențial al vieții monahale. Aceasta înseamnă părăsirea voilor proprii și efortul de a împlini poruncile lui Dumnezeu și de a sluji pe frați ca pe Domnul Însuși. Obligațiile egumenului sunt: să studieze Scriptura și scrierile patristice, ca să nu îndrăznească să dea fraților învățături proprii; să fie pentru toți exemplu de smerenie și iubire; să nu acționeze fără sfatul fraților celor mai experimentați în căile vieții duhovnicești; să adune obștea pentru a hotărî împreună lucrurile importante; să mențină între frați pacea, unitatea și legătura dragostei. Slujbele în biserică să urmeze tipicul athonit. Toți, fără excepție, în afară de cei trimiși cu ascultări sau de cei împiedicați de vreo boală, sunt obligați să participe integral la slujbele liturgice. Masa este comună, egală pentru toți, cu excepția blonavilor, care, cu toate acestea, sunt invitați, pe cât este cu putință, să ia masa împreună cu frații. În chilie, frații trebuie să-și săvârșească fiecare pravila, să citească scrierile Sfinților Părinți și să se îndeletnicească cu lucrul de mână. Ascultările se îndeplinesc cu binecuvântarea egumenului, în tăcere și în rugăciune. Noul egumen trebuie să fie ales dintre călugării obștii și nu poate fi trimis sau numit din afară. El trebuie să știe grecește, slavonește și românește, spre a fi în măsură să conducă o comunitatea multinațională.

(apud Valentina Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est european (secolele XVIII-XIX),* Iași, Editura Doxologia, 2017, pp. 81-82)

După anul 1775 când nordul Moldovei (Bucovina) este cedat de Imperiul Otoman celui Austriac, Episcopia Rădăuților devina sufragară mitropoliei sârbești de la Carloviț, în timp ce temător de eventuale represalii, starețul Paisie și cei peste trei sute de ucenici sunt primiți la mânăstirea Secu, pentru ca mai apoi marelui duhovnic să i se ofere, spre păstorire, în 1779, Mânăstirea Neamț. Activitatea tipografică, culturală și duhovnicească extraordinară a lui Paisie și a obștii sale a produs o

Biserica Domnească din Curtea de Arges, acum un secol (sursa: imagoromaniae.ro)

revigorarea a vieții duhovnicești și o răspândire a culturii scrise în limbile naționale ale spațiului ortodox fără precedent; realitate care l-a făcut pe Nicolae Iorga să folosească pentru prima dată în istoriografie termenul de ”paisianism”.

După moartea mitropolitului Gavriil Calimachi, domnitorul fanariot Alexandru III Mavrocordat pune stăpânire pe bunurile acestuia, așa cum se mai întâmplase și altădată și sprijină numirea ca mitropolit a grecului Iacob, egumen la Mânăstirea Barnovski din Iași. Puternica rezitență românească dejoacă planurile domnitorului, care decide în cele din urmă înscăunarea favoritului său ca episcop de Roman și numirea ca mitropolit a fostului, de acum, episcop al Romanului Leon Gheucă. Urmașul acestuia din urmă, Iacob Stamati (fost episcop de Huși), duce atât o politică culturală (prin tipărituri și refaceri de monumente bisericești), cât și una socială (ajută preoții care aveau greutăți financiare și tot astfel și unele dintre fiicele de boieri care aveau nevoie de zestre pentru a se putea căsători). De remarcat că pe durata activitații sale la mitropolie este refăcută tipografia din Iași și publicat romanul moralizator al lui Bhaltazar Gracian- Chiril și Andronicus.

În același spirit, pe vreme cât păstorea Episcopia Romanului, Leon Gheucă a strâns o biblioteca importantă și și-a propus să tipărească inclusiv lucrări laice. Cu toate greutățile și nesiguranțele politice, economice, sociale și chiar morale ale perioadei, viața monahală din principate a cunoscut o revigorare continuă. Putem aminti călugări sporiți cum sunt starețul Vasile de la Poiana Mărului, starețul Paisie, starețul Gheorghe de la Cernica și Căldărușani, cu toții trecuți în rândul sfinților de Biserica Ortodoxă Română. Cu ajutorul lor și al celor care i-au cunoscut, sprijinit și al celor care i-au urmat și le-au continuat activitățile, perioada studiată de noi ne-a lăsat moștenire culturală sute de manuscrise și cărți.

Cu rol statistic, situația cerută de exarhul Gavriil Bănulescu în 1810 ne arată pentru principatele române următorul tablou social: 24 orașe, 2417 sate, 204 mânăstiri și schituri, 3105 biserici, 1034 călugări, 45 protopopi, 5794 preoți, 203 de mânăstiri și schituri, 2313 biserici, 1860 călugări, 45 protopopi, 4229 preoți și 733 diaconi (Moldova).

De o mare importanță pentru istorici, filologi, precum și pentru pasionații de istoria literaturii române vechi și a învățământului este studiul lui Constantin Erbiceanu: ”Bărbații culți greci și români și profesorii din academiile din Iași și București din epoca zisă fanariotă (1650-1821)”. Marele om de cultură român evidențiază importanța academiilor din Iași și București pentru dezvoltarea învățământului și a culturii atât în spațiul românesc, cât și în cel oriental și pe baza cercetărilor sale ne oferă o listă a acestor bărbați învățați cărora istoria noastră le datorează atât de mult. Marea majoritate a acestora își făcuseră studiile în Italia, mai puțini în Franța și Germania; din cele 141 nume culese de Erbiceanu, 15 erau ”titrați în litere”, 10 doctori în filosofie, 12 în medicină, alți 10 erau filosofi deja reputați.

Dintre toți aceștia, amintim câteva nume: Sevastos Chimenitul, conducător al Academiei de la Sf. Sava (1689-1702), dascăl al copiilor lui Brâncoveanu, autor al mai multor manuscrise care ni s-au păstrat; Ioan Cariofil, frații Lihudi, Dionisie Muselim (pe care Brâncoveanu îl repune în funcția de patriarh la Constantinopol), Antim Ivireanul, Hrisant Notara, Dimitrie Procopiu (secretar al lui Mavrocordat, a fost trimis de acesta la Padova unde a învățat medicina, pentru ca mai apoi să devină dascălul și medicul de curte al lui Constantin Mavrocordat); Ilie Miniat (considerat cel mai mare predicator ortodox al vremii sale); Alexandru Turnavitu, Nicolae Cercel, Chesarie Daponte, Manasi Iliade, Constantin Caraioan, Lambru Fotiade, Atanasie Hristodul, Gheorghe Ghenadie, frații Tunusli, Daniile Filipide, Dionisie Fotino, Alexandru Amira și mulți alții.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, principatele române se deschid către Occident și culturile și civilizația acestuia. Dincolo de obiceiuri și comportamente, schimbări importante se pot observa și în ceea ce privește învățământul. Boierii moldoveni și munteni își trimit odraslele atât în țările vestice, cât și în școlile cu profil occidental din Sibiu și nu numai. Spre exemplu, marele boier oltean Barbu Știrbei cere ajutorul lui Hagi Constantin Pop, negustorul sibian, pentru a găsi un dascăl de franțuzește.

14 Septemvrie 1780. B. Știrbei, Serdar. Fiindcă prea dorescu ca să învățu carte franțuzească, și aici dascalu nu să găsaște, poftesc pe dum, pentru dragostea noastră, să pui sălință ca să-m găsăști un dascal franțuzesc, care să fie vrednicu la îmvățătură și să aibă toate cărțile ce sânt de trebuință, și, găsând de acolo, să tocmești dum…; care să-i dai pe anu păn în tl. 150, și, de un va fi cu putință…, pân în tl 20, și pentru ale măncării ce trebue, ca la un dascalu osăbit…, și-lu voi așeza în caza pună, om pentru poslușanie să-i dau, și, de un să va găsi omu cu capu, măcaru și căsătoritu să fie, și va pofti ca să vie cu soțiia lui aici, cu acest preț de tl. 200…, și, cum zic, să le portu grija pentru ale mâcării… Și așa

socotesc că, vindu iute aici, să vor apuca și alții de învățătură, și să va mulțumi pentru câștigu.

(Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria învățământului în țară și în străinătate (1780-1830),* în Analele Academiei Române, tom XXIX, Memoriile Secției Literare, p. 34)

În 1793, Ilinca Jianu își aduce înapoi fiul aflat la o școală săsească din Sibiu pentru că acesta era sătul de atâta învățătură.

Caracal, 20 iunie 1793. Ilinca Jiianca, Păhărniceasa. E bolnavă. A primit scrisori dela fiu, Amzuță, spuind că ”i s-au supărat acolo și nu poate a mai șădea la învățătură, și îmi hotărăște ca negreșit să trimiț să-l aducă”. Trimete un fecior pentru aceasta, spre a-l aduce la Râmnic. ”Să-l pornești dumneata negreșit, să vie cu feciorul, de vreme că nu mai va să învețe”. Salută în P.S. și Gh. Jianu, clucer.

(Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria învățământului în țară și în străinătate (1780-1830),* în Analele Academiei Române, tom XXIX, Memoriile Secției Literare, p. 35)

De asemenea, Nicolae Iorga a publicat pe alocuri fascinanta corespondența prin care boierul muntean Constantin Varlaam era înștiințat (și la care răspundea) despre progresele (prea adesea insuficiente) școlare ale fiicei sale.

Începuturile redeşteptării naţionale manifestate şi prin trimiterea fiilor de boieri la studii în străinătate au constituit fundamentul necesar succesului şcolii de la Bucureşti fondată de Gheorghe Lazăr (1816-1821) al cărui elev a fost și Heliade Rădulescu. Elevii acestora din urmă au format în Ţara Românească primele cadre ale reţelei de şcoli care au fost înfiinţate (Stanciu Căpăţâneanu, Grigore Pleşoianu, Dimitrie Jianu, Nicolae Simonide, Gheorghe Mihăiescu sau Constantin Mălureanu). Lor li se vor adăuga tinerii intelectuali transilvăneni prezenţi în toate instituţiile de învăţământ din Ţara Românească (Gheorghe Ardeleanu, Ioan Maiorescu, Nicolae Bălăşescu, Florian Aaron, Iosif Genilie, Constantin Leca, A.T. Laurian, Radu Tempea, Gavril Munteanu etc.).

Dacă la începutul secolului al XVIII-lea în puţinele şcoli din principat se studiau gramatica, elemente de filosofie, greaca şi slavona, la puţin timp, graţie secretarilor italieni şi francezi ai domnitorilor fanarioţi, elevii se puteau pregăti şi în domenii precum ştiinţele naturii şi matematicii şi puteau învăţa limbile italiană şi franceză. Începutul secolului al XIX-lea a generat apariţia învăţământului privat, dominat de profesori străini, în special francezi, dar şi primile şcoli în limba română. Toată această evoluţie a fost sprijinită de domnitori şi de preoţimea română. Primele şcoli au fost plătite din banii mânăstirilor, care primeau ca urmare a acestei acţiuni, scutiri de dări din partea Domniei. Preoţii români şi greci erau şi dascăli în micile şcoli de la sate unde predau cunoştinţe elementare de citit, scris şi socotit copiilor de ţărani care nu aveau nici timpul şi nici resursele financiare necesare studiului. De asemenea, boierii români au contribuit la dezvoltarea învăţământului românesc nu numai prin aducerea în ţară a unor profesori străini pentru a-şi pregăti copiii pentru meseriile viitorului, ci şi prin construirea de şcoli pentru săraci pe moşiile lor. Cheltuiala cu întreţinerea şcolii şi cu plata dascălilor le revenea în totalitate boierilor, care primeau, de multe ori, pentru eforturile lor, scutiri de taxe şi impozite din partea Domniei.

Bibliografie selectivă

DĂRMĂNESCU, Octavian, *Biserica Domnească Sf. Gheorghe din Pitești*, Pitești, 2017, ediție electronică

DICULESCU, Vladimir, *Viaţa cotidiană a Ţării Româneşti. 1800-1848*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1970

ERBICEANU, Constantin, *Cronicari greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1888

Idem, *Bărbații culți greci și români și profesorii din academiile din Iași și București din epoca zisă fanariotă (1650-1821)*, în *Opere alese. Studii teologice și istorice*, București, Editura Enciclopedică, 2016, pp. 96-157

IORGA, Nicolae, *Contribuții la istoria învățământului în țară și în străinătate (1780-1830*), în Analele Academiei Române, tom XXIX, Memoriile Secției Literare, pp. 33-58

Idem, *Istoria Bisericii românești și a vieții bisericești a românilor,* vol. II, ediția electronică, (http://old.unibuc.ro/CLASSICA/iorgabiserica2/)

Idem, *Istoria învățământului românesc,* București, Editura Casei Școalelor, 1928

Istoria învăţământului din România, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971

PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. II, ediția a III-a, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 2006

PELIN, Valentina, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est european (secolele XVIII-XIX),* Iași, Editura Doxologia, 2017

POMPILIU, Eliade, *Influenţa franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societăţii româneşti în vremea domniilor fanariote*, Bucureşti, Editura Univers, 1982

POTRA, George, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1634-1800*), Bucureşti, 1982

URECHIA, V.A., *Istoria şcolelor de la 1800 la 1864*, vol. 2, Bucureşti, 1892

ZAMFIRESCU, *Dan, Paisianiasmul. Un curent românesc în istoria spiritualităţii europene*, Bucureşti, 1995

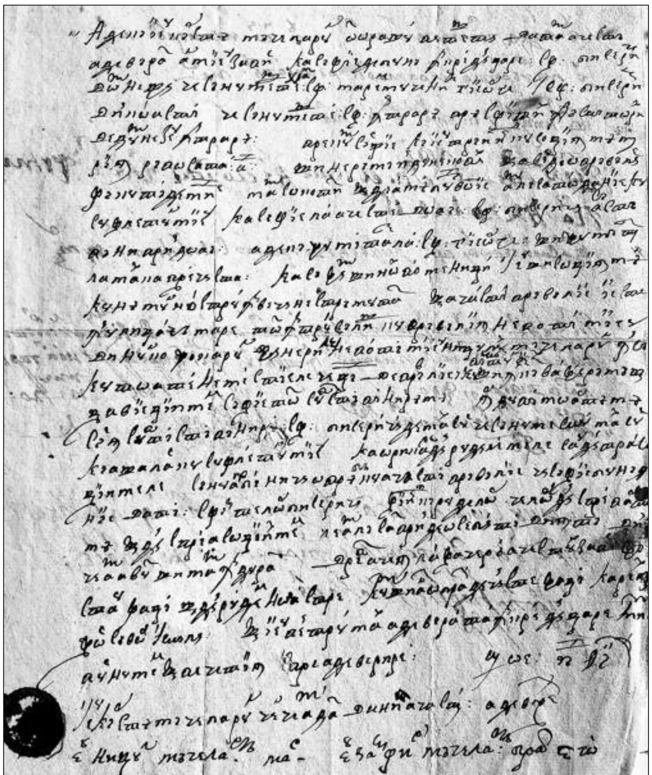
Șerban Vodă, nr. 25, o piesă dintr-un puzzle mare

drd. Octavian DĂRMĂNESCU

Inaugurăm în an centenar o rubrică absolut necesară unei noi monografii a Piteștilor medievali. Propunem titlul ”Documente piteștene”. Toate reverențele, bineînțeles, regretatei arh. Eugenia Greceanu cu a ei excelentă monografie, *Ansamblul urban medieval Pitești*, (ed. I, Muzeul Național de Istorie, București, 1982; ed. II, Editura Paralela 45, Pitești, 2007), un exemplu savant în tratarea unei teme foarte dificile, aproape imposibilă, plină de necunoscut, și anume vechiul oraș Pitești. Viziunea, liniile pe care le dezvoltă neutru și pertinent, dau imaginea unei lucrări absolute și a unui autor coborât, parcă, din evii comentați, dând, per ansamblu, imaginea unei confluențe fericite dintre rigoare și intuție. De asemenea, gratitudinea noastră, a iubitorilor istoriei locale, cercetătorului Paul Dicu, al cărui capitol despre istoria medie a urbei noastre din monografia generală a Piteștiului (Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988) rămâne încă un reper în istoriografia locală – cu toate acuzațiile primei autoare la adresa autorilor de a o fi uitat să o citeze.

Cercetarea minimă a surselor relevă însă – ca, de altfel, în majoritatea cazurilor monografiilor orașelor medievale, mai puțin Câmpulung Muscel, beneficiarul câtorva monografii excelente – un contrariu foarte intrigant, de-a dreptul demoralizator. Proporțional, până acum, în aproape o sută de ani de investigare locală, nu s-a cercetat, probabil, decât o zecime din arhiva veche a Piteștiului de până la Cuza. Un adevăr nu neapărat trist – deoarece la Pitești, se pare, cercetătorii au degustat cu predilecție alte subiecte, deci, moral, nu li se poate reproșa nimic –, ci doar neutru, rece și, din această cauză, și mai descurajant. Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, deține fonduri ispititoare (Maghistratul Pitești, Prefectura județului Argeș, Tribunalul Argeș, Poliția orașului Pitești, Protopopiatul Pitești, Episcopia Argeș), Arhivele Naționale, la fel. Cantitativ, acestea nu sunt vizitate decât foarte rar, principalul impediment fiind grafia lor chirilică – în marea ei majoritate, de altfel, foarte accesibilă, de secol XIX, deloc tiranică.

În prezentul număr, am ales istoria unui scurt perimetru din actualul centru civic, mai precis o porțiune de spațiul verde din fața bisericii „Sf. Gheorghe” din Pitești. O curte cu casă, un dreptunghi de aproape 200 de metri pătrați care, odinioară, până la sistematizarea regimului comunist din anii ’60-’70 ai secolului trecut, avea două deschideri, înspre fiecare dintre fostele străzi „Doamna Bălașa” și „Șerban Vodă”. Acest teren până în 1806 fusese al lui Cârstea măcelaru. În acest an, proprietarul își donează prăvălia bisericilor „Sf. Gheorghe”(1656) și cea „din Coastă” („Intrarea Maicii Domnului în biserică”, azi cunoscută ca „Maica Precista” sau „Maica Domnului”, de pe strada Crinului, cea mai veche biserică atestată în Pitești, 1540). Direcționarea donației nu spre un beneficiar, ci spre doi, nu punea probleme. Biserica din Coastă împărțea încă din 1731 cu cealaltă biserică vecină, „Buna Vestire- Greci” (azi, „Sf. Mina”) moșia Șuica din județul Olt (1564)[1]. În plus, donatorul avea garanția că din două, măcar o biserică îl pomenește la slujbe.

Donația lui Cârstea măcelarul bisericilor domnești „Sf. Gheorghe și „Precista din Coastă” a unei prăvălii cu loc în fața bisericii domnești din Pitești, 20 iunie 1805. Sursa: Arhiva bisericii domnești din Pitești, „Dosar coprinzând documente vechi ale Biserici Sf. Gheorghe”, f. 1

Cu timpul, proprietatea crește prin donații și cumpărări. În 1807, 30 august, Mărgărita, soția răposatului Nicolae Inimăroiu, dă bisericii domnești și bisericii „Precista din Coastă" un loc alăturat locului prăvăliei pe care o dăduse înainte cu doi ani Cârstea măcelarul, cumnatul ei, acelorași biserici[2]. Este un act important, prin care se clarifică proprietatea din str. Șerban Vodă, nr. 25 care, de exemplu, în 1956 (numărul schimbat, str. Șerban Vodă, nr. 19), era formată dintr-un imobil de 121 metri pătrați cu ieșirea principală la str. Șerban Vodă (donația din 1805 a lui Cârstea măcelarul) și un teren viran lipit de imobil, 68 de metri pătrați (donația din 1807 a Mărgăritei, cumnata lui Dumitrașcu), cu ieșire în str. Doamna Bălașa. În 1819, 6 martie, Ioniță măcelarul și soția lui, Despa, vând bisericii domnești o prăvălie în Ulița Mare a târgului cu prețul de 2200 de taleri, bani dați de epitropul Dobrian[3]. Aceasta era lipită de cea a bisericii (donație a lui Cârstea măcelaru în 1805), ceea ce întregește și mai mult proprietatea epitropiei din fața bisericii (viitoarea adresă str. Șerban Vodă, nr. 25).

În 1826, 5 iulie, Hagi Țenea, epitrop încă la biserica domnească, vinde aceleiași biserici și bisericii „Precista din Coastă", amândouă proprietare ale prăvăliei lui Cârstea măcelarul, un drum de servitute[4]. Tot în 1826 şi tot în această zonă epitropia dă voie viitorului epitrop Mihai Pop să refacă prăvălia comună cu Precista din Coastă, dar şi una proprie „Sf. Gheorghe"[5]. Este vorba despre prăvălia cumpărată în 1819 de la Ioniță măcelarul[6]. Proprietatea, după cum am menționat, se afla lipită de cea donată în 1806 de Cârstea măcelarul, adică în mini-domeniul de pe actualul teren viran, zonă verde, situat vizavi de blocul A2 al complexului Fortuna. Considerăm, din amploarea construcției, că aceasta este chiar prăvălia principală din ansamblul comercial al bisericii care figurează peste un secol la nr. 25 al viitoarei străzi Șerban Vodă, prăvălie care va aduce până în anii patruzeci ai secolului al XX-lea – când se ridică noua casă parohială („Șerban Vodă", nr. 19, cu continuare pe colț, spre „Principele Carol", viitor „Vasile Roaită") cu două prăvălii mari la parter – cele mai importante chirii ale epitropiei[7].

În 1845, Policsenia Beștelei, soția praporgicului Apostol Beștelei, fiica lui Theodorache Simionoiu (primul epitrop atestat documentar la „Sf. Gheorghe", începând cu 1806; trăia și în 1841 și semna în actele bisericii[8]), al cărui neam e îngropat „la Sf. Gheorghe Domnesc", vinde acestei biserici pe suma de 4600 de lei o prăvălie în Târgul Piteștilor – cu banii luați cumpără altă prăvălie, de la Safta, fiica răposatului protopop Drăgan[9]. Cu această prăvălie, în decembrie, același an, biserica domnească se va răscumpăra față de biserica „Precista din Coastă" pentru jumătatea din prăvălia comună, donația amintită mai sus, din 1805, a lui Cârstea măcelarul[10].

În 1961, presată de Sfatul Popular Pitești, prin adresa nr. 49453/19 octombrie 1961[11], biserica „Sf. Gheorghe" donează și ultima prăvălie a ei, str. Șerban Vodă, nr. 19 (fost nr. 25) și str. Doamna Bălașa, nr. 6, compusă dintr-o clădire (în str. Șerban Vodă), 122 metri pătrați, și dintr-o curte (înspre str. Doamna Bălașa), 68 de metri pătrați[12].

Prezentăm două acte ale acestei proprietăți. Primul, donația din 1805. Al doilea, o închiriere a acesteia pentru Mihai Pop(ovici), nimeni altul decât primarul (județul, de fapt, președintele viitorului Maghistrat) din 1826. Ambele au farmecul inerent limbii vechi și savoarea detaliului vechiului centru al orașului medieval. Ulița Mare este viitoare stradă „Șerban vodă", adică actuala str. „Victoriei", cea care străbate centrul civic piteștean, interzisă acum circulației automobilelor. Strada „Victoriei" cumulează și fosta str. „Doamna Bălașa" în dreptul marilor zone verzi din dreptul ansamblului de blocuri A1-A5, respectiv complexului comercial „Fortuna". Din actul al doilea, constatăm că în 1826 amândouă arterele principale în discuție (viitoarele străzi „Șerban vodă" și „Doamna", botezate după 1848 de pașoptistul Nicolae Coculescu) erau podite, adică amenajate cu dulapi de lemn groși, după moda vremii, accesibile mersului carelor.

**

Adecă ieu, Cârstea măcelarul ot oraşul Piteştii, dat-am acest adevărat al mieu zapis ca să fie de bună încredinţare sfintei Bisericii Domneşti, ce să numeşte hramul Sfântului Marelui Mucenic Gheorghie i Sfintei Biserici din Coastă, ce să numeşte Sfânta Întrarea Prea Sfintei Născătoarei de Dmnezeu Întrarea, precum să se ştie că eu trăind cu soţiia mea Mariia răposata un an şi nerămâindu-ne copii şi având o prăvălie făcută de mine m-am socotit şi de a mea bună voe am lăsat-o danie cu sufletul mieu, ca să fie la aceste dooă sfinte biserici a să stăpâni prin doaă, adică jumătate la Sfântul Gheorghie şi jumătate la Maica Precista, ca să fim şi noi pomeniţi, ieu şi soţiia mea cu neamul nostru, în veci nestrămutat.

Şi această prăvălie ieste în Uliţa cea Mare, tot într-un văliş cu prăvăliia nepotă-mieu Dinul cojocarul, ginerile nepotu-mieu, Niţului măcelarul, însă cu toate nemestiile ce ţin de prăvălie cu pământul iei. Şi în cât va fi rămăşiţa vieţii mele să fie tot supt stăpânirea mea, iar după moartea mea să

să ia supt stăpânirea sfintelor biserici de mai sus ce să numesc mai sus. Că aşa las cu sufletul mieu, ca ori care din rudele mele sau dintr-ale soţii mele să nu aibă nici o treabă cu această prăvălie, ci să fie bună danie dată sfintelor biserici, fiind că rudelor celor dinspre partea mea şi dinspre a soţii mele le-am lăsat prin deosebită diiată din alt ce am avut şi m-am îndurat.

Drept aceia, la facerea acestui zapis fost-au faţă şi din rudele noastre, cum şi alte obraze de cinste faţă, carii mai jos să vor iscăli.

Şi ieu, pentru mai adevărata încredinţare, mi-am pus numele şi pecetea spre adeverire 1805 iunie 19

Ieu Cârstea măcelarul, cel ce am dat daniia aceasta, adeverez

Eu Niţul măcelarul, martor

Eu Zamfir măcelariu, brat ego

Eu Badea cizmaru, martor

Eu Ioan Inimăroiu, martor

Eu Mărgărita, sora Mariei răposatei, martor

P<opa> Niţu ot b<iserica> god., mar<tor>

P. David dhv. ot Biserica din Coastă, unde este jumătate dăruită

Popa Nicolae ot …[13]

Şi am scris eu, popa Preda, cu învăţătura mai sus numiţilor şi martor

Acest zapis ce s-au dat danie sfintelor biserici de numitul Cârstea măcelari, după cum să coprinde întrânsul, fiind prin ştirea noastră l-am adeverit şi noi.

1805 iunie 20

Dionisie ieromonah sachelarie

Ioan ierei protopop.

Sursa: Arhiva bisericii domnești din Pitești, „Dosar coprinzând documente vechi ale Biserici Sf. Gheorghe”, doc. 1.

Oraș Pitești

Noi cei mai jos iscăliți epitropi și preoți ai sfintei biserici domnești unde să cinstește și să prăznuește hramul sfântului mucenic Gheorghie i ai sfintei biserici din coastă unde să cinstește și să prăznuește Intrarea în biserică a Maicii Domnului încredințăm cu acest înscris la măna dumnealui chir Mihai Popovici spre a fi știut că având aceste doauă sfinte biserici o prăvălie în ulița târgului dată danie de la un Cărstea măcelar la amăndoo sfiintele biserici ca orice chirie să va lua de la dânsa să o înpartă numitele biserici pre din doo, care prăvălie este cu pământul ei și să vecinește pe de la deal cu prăvălia sfintei biserici domnești ce o are cumpărată de la un Ioniță măcelar și pe de la vale păn în rândul prăvălii jupăn Hagi Țenii, ce este pus pă hotar, dar lungul merge din fața uliți tărgului dăspre soare răsare păn în podul uliți din dos dăspre soare apune care prăvălie i s-au dat mai sus numitului cu bunavoința amăndurora bisericile ca să o prefacă de nou fiind foarte veche și stricată, cu a sa cheltuială și cu sinfonie într-acestaș chip și s-o facă bine, statornică de zid și cherestea sănătoasă, atăt provălia cu odaea ei, cum și o căscioară de feciori în dosul prăvălii la pod, alăturea rândul caselor hagii Țenii ce sănt iarăș la pod, și pentru cheltuiala ce va face să aibă a stăpăni aceste numite binale în (?) de ani doazeci dănd căte p(arale) o sută sfintelor biserici pă tot anul păn la numitul soroc, cănd la înplinirea sorocului să aibă (?) prăvăliia și căscioara i alte acareturi ce va mai face a rămânea pă seama sfintelor biserici fără cel mai mic cusur și a nu pretenderisi măcar un ban cheltuială de la sfintele biserici, rămăind volnice a o da cu chirie vericui; dar noi voind numitul sau neamul numitului a o mai ținea chirie și dând ce va da altul cum să va politipsi atuncea, are protimis a o ținea căt va voi; iar cănd numitul după pravilă nu-ș va plăti datoria după sinfoniea ce să arată păn la soroc de trei ani să fie volnice sfintele biserici a-l scoate din stăpănire afară. Și spre mai buna încredințare am iscălit rugând și pă sfinșia sa părintele protosinghel al sfintei episcopiei Argeș de s-a întărit și cu iscălitura sfinției sale . 1826

(?) hagi (?) iepitrop

Zanfir referendarie, adeverez

Eu popa Hristea duh(ovnic)

Popa Atanasie deputat ot b(iserica) Coastă

Cu acest sinfoniticon al amăndurora besericilor viind și la mine epitropii ce să văd iscăliți s-au afeorisit din cuvânt în cuvânt și văzându-să față după cădere s-au adeverit de mine, Daniil protosinghelul Argeș. 1826, iunie 21.

Înplinidu-să ani doozeci ce să coprinde în față au luat bisericile prăvălia din măna lui Mihai și b(iserica) sfân(t) Gheorghie a făcut schimb cu b(iserica) din Coastă dând sfnt Gheorgie b(isericii) din Coastă o prăvălie pentru o jumătate și a rămas b(iserica) sf. G(heorghe) stăpână pă această prăvălie.

Protopop Gheorghie Iconomu.

Zapisu prăvălii ce au fost odată lui Mihai Popovici de au prefăcut și au stăpânit ani doozeci pentru care au eșit sorocu.

Sursa: Arhiva bisericii domnești din Pitești „Dosar cu diferite chârti din ani trecuți începând de la anul 1826”, f. 41.

Note:

[1]Arhiva bisericii „Precista din Coastă” din Pitești, foaie volantă. Mulțumim părintelui paroh Victor Grigore pentru accesul la documente. Actul evocă doi donatori piteșteni din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și va fi publicat în numărul viitor împreună.

[2]Arhiva bisericii domnești „Sfântul Gheorghe” (în continuare, „Arhiva…”) din Pitești, „Dosar coprinzând documente vechi ale Biserici Sf. Gheorghe”, doc. 2, și Arhiva…, „Registrul cu acte în copii...”, f. 13, și Arhiva..., „Synodicul...”, f. 38 (corespondență la 1885, data întocmirii manuscrisului: str. Șerban Vodă, nr. 25). Un Ion Inimăroiu, tulumbagiu, în etate de 30 de ani, apare în catagrafia orașului, în 1838, vezi Spiridon Cristocea, *Orașul Pitești în catagrafia din 1838*, Editura Ordessos, Muzeul Județean Argeș, Pitești, 2011, p. 138.

[3]Arhiva…, „Dosar coprinzând…”, doc. 16 și Arhiva…, „Registrul cu acte în copii...”, f. 16. Semnează popa Nicolae, duhovnic, și popa Zamfir.

[4]Arhiva…, „Registru cu acte în copii…” f. 14. Semnează din partea bisericii domnești protopopul Zamfir și dascălul Stan. Semnează și un preot „Athanasie diputat”. Pe acesta din urmă îl vom găsi peste trei ani, în 1829, conducătorul bisericii „Precista din Coastă”, vezi Arhiva..., „Registru cu acte în copii...”, f. 14 și f. 18. Acesta este cu siguranță viitorul protopop de Pitești, Gălășești și Cotmeana, Athanasie Davidescu (1851-1856 și 1861-1862). Foarte probabil este chiar fiul popii David, parohul din 1805 al „Precistei din Coastă” care se semna când lua jumătatea de donație din actul evocat mai sus.

[5]Arhiva…, „Dosar coprinzând...”, doc. 51.

[6]Arhiva..., „Dosar coprinzând...”, doc. 27. Este vorba de un deviz interesant pentru lectorul de azi: 11. 000 bucăți de șiță, 13 500 oca de var, cherestea, 3,5 căruțe de nuiale pentru tavan, scândură de stejar, 15 oca piroane, 85 căruțe de piatră, 500 padini de fag, 23. 000 de cărămizi, 318 căruțe de nisip, o ușă mare în față, 28, 5 oca de păr de capră pentru tencuit, 413, 5 oca de mălai la dulgheri, saraoli și zidar, 41,5 vedre de rachiu, 3, 5 saraoli, broască la ușă, fiiară de cercevele la o fereastră, geamuri la o fereastră, un hârdău, 6 vedre, 5 copăi, un târnăcop și o sapă ce s-au prăpădit, plătitul țiganilor, lucrul zidarilor, lucrul dulgherilor, 25 de funii de tei,

[7]Un act din 1845: „această prăvălie să află astăzi clădită noo şi este la locul cel mai bun”, vezi Arhiva..., „Dosar coprinzând...”, doc. 69.

[8]Arhiva..., „Registru cu acte în copii...”, f. 1.

[9]Arhiva…, „Dosar coprinzând…”, doc. 66 și Arhiva…, „Registru cu acte în copii…”, f. 14.

[10]Arhiva..., „Registru cu acte în copii...”, f. 16.

[11]Arhiva..., Dos. 1/1961, f. 7 și f. 8.

[12]Arhiva..., Dos. 2/1961, f. 28 și f. 31. Vezi și aprobarea episcopiei, Arhiva..., Dos. 1/1961, f. 5. Peste ani, în 1971, când parohul cerea ajutorul primăriei pentru niște scânduri (provenite din demolări) necesare schelei pentru pictura pronaosului, nu uita să-i amintească discret președintelui Consiliului Municipal că biserica domnească donase Sfatului Popular ultima sa proprietate, Arhiva..., Dos. 1/1971, f. 54. În această ultimă sursă aflăm, pe lângă numărul procesului verbal de donație, 49453/1961, și un altul, 186/1962, foarte probabil al terenului care răspundea în str. Doamna Bălașa.

[13]Loc alb.

Strada Doamna Bălașa cu biserica domnească din Pitești (în regretabila etapă arhitectonică dintre 1876-1963) din dreptul fostei ei proprietăți (în stânga imaginii). Ilustrată de la începutul secolului trecut din colecția Gh. Frunză. Sursa: Spiridon Cristocea, Elena Rotaru, Romeo Maschio, *Piteștiul de altădată, o istorie ilustrată*, Editura Ordessos, Pitești, 2013

MOTORSPORTUL ARGEŞEAN SE CONJUGĂ LA... TRECUT (XIX)

ing. Nicolae COSMESCU

Ultimul „împărat”

Povestea celei mai puternice echipe argeșene de competiții auto, ca și al întregului motorsport argeșean de mare performanță, se apropie de final. Final care a survenit exact acum două decenii, în 1999, prin desfiinţarea activității de competiții auto la Dacia. După fix 30 de ani de existență! Iar ultimul său conducător, singurul oficializat în acesta funcție din întreaga existență a *team*-ului de la Mioveni, a fost ing. Dan Necula. Ale cărui activități și realizări le vom afla în rândurile ce urmează.

TRIADA SUCCESULUI: A ŞTI, A VREA, A FACE

Dumitru Necula, „Dan” pentru toată lumea, şi-a petrecut copilăria în vecinătatea faimoșilor frați Morassi. De la care a deprins atracția pentru mecanică şi pe cea de-a face sport auto.

Anii au trecut şi iată-l tânăr inginer mecanic, angrenat în pasionanta muncă de cercetare în laboratorul de motoare al ICSITA. Loc ideal pentru a pătrunde în tainele meseriei. Dar nu şi pentru competiții, fiindcă întreaga cohortă a celor care erau angrenați în curse migrase către locația repartizată, în sfârșit, acestei activități. O baracă metalică existentă în zona pistei de încercări. La ICSITA rămăseseră fanii acestora. Un număr considerabil, care se deplasau oriunde când aveau loc întreceri pe o rază suficient de generoasă. Cu predilecție, desigur, pentru Argeș.

Destul de repede însă va face şi el pasul către dorita echipă de competiții. În care va intra într-o manieră deloc ortodoxă, graţie prieteniei cu pilotul Constantin Ciucă. La vremea aceea „pe val“ în întrecerile de viteză. Cum campionul era deseori lăsat acasă când băieţii plecau la vreun raliu „pe afară“, acesta, cu „de la el putere“, îl legitimează pe Necula la echipa uzinei! Virusul curselor care îl devora pe „Dan” părea să-şi fi găsit „tratamentul”. Numai că participarea sa la „concertele marii orchestre“ nu era nici măcar aleatoare. Practic, lipsea cu desăvârşire. Nu era loc şi pentru el. Componenţa ambelor echipe, atât pentru raliuri, cât şi pentru viteză, era *full*. Și cum nu-și găsea loc în echipa *Dacia*, l-a urmat până la finalul lui 1989 pe „Puiu“ Ciucă în pelegrinările acestuia pe la diverse echipe.

Învăţând de la maeştri

De la început, Necula s-a simţit atras de întrecerile de viteză. Indiferent că erau de circuit sau coastă. Așa că și-a orientat cariera spre acestea. Nu-i rămânea decât să-şi facă propria sa maşină, cu ce putea găsi la ICSITA. Plus „donaţii“ de la prietenii de la competiţii. Cu o astfel de montură ne uimeşte, clasându-se pe podiumul grupei A la un circuit *intra-muros*, organizat la Sf. Gheorghe. Înaintea sa, doar marii dominatori ai categoriei, Nicoară şi Iancovici. Doi indivizi la care apelează şi de la care primeşte sfaturi întru perfecţionarea pilotajului sportiv.

Cel mai receptiv la solicitare a fost „nea Fane Iancovici, care ţinea la mine“, povesteşte „Dan”. Acesta i-a spus să-l urmeze când iese la antrenament, şi unde pune el roata să o pună şi discipolul. Unde frânează maestrul, acolo să o facă şi el. Zis şi făcut. Aşa a descoperit Necula că trasele sale nu erau ca ale celor mari. „Şcoala maestrului“ a fost un adevărat prag psihologic pe care l-a trecut în drumul său spre marea performanţă.

Celălalt as al vremii, Nicoară, l-a invitat chiar în intimitatea pilotajului său. L-a urcat la el în maşină, care, de viteză fiind, n-avea scaun decât pentru pilot. În rest, un *roll-bar* de care „Dan” s-a agăţat „ca un păianjen”. Cu toate aceste condiţii improprii, dar de invidiat fiindcă se afla în maşină cu unul dintre marile „volane“ ale României, a fost martorul unei

Acesta este Dan Necula, pilotul.

urcări de vis a probei. Dar una mută, fără nicio explicaţie. Doar când au ajuns la finiş, Victor i-a zis: „Vezi, aşa se merge. Trebuie multă fineţe“.

La momentul respectiv, Necula n-a înţeles mai nimic. În schimb, cele două experienţe puse cap la cap l-au condus la descoperirea altei soluţii, probabil la fel de eficientă. Însă mulată pe temperamentul şi personalitatea sa. Cea mai importantă revelaţie a fost că „trebuie să sari calul, altfel nu te apropii de vârf“.

Acum ştia mai toate secretele pilotajului şi pregătirii unei maşini. Pe care voia să le testeze în competiţie cu cei mai buni. Aşa că se dedică automobilismului din pasiune sportivă, dar şi profesională. Premisele succesului erau întrunite. Mai trebuia doar să se ivească.

În mare, acestea au fost începuturile lui „Dan” Necula în raporturile sale cu competiţiile.

SCHIMBAREA GĂRZII

Succesor al lui Grigoraş

Și a venit decembrie, cu evenimentele și implicațiile sale majore. Pentru aceasta să facem un scurt *remember* a ceea ce era echipa de competiţi auto a IAP, la începutul lui 1990. Şi nu pentru că ce s-a petrecut în decembrie precedent ar fi avut vreun impact direct asupra sa, ci pentru că aşa a fost să fie. Odată cu rămânerea lui Grigoraş „peste“, polii puterii din echipă nu doar că se reduseseră la numai două nume, Scobai şi Zărnescu, dar ce era mai grav, pierduseră inginerul care le făcea motoarele celor doi ralişti de top.

Şi ar mai fi de adăugat, aspect deloc secundar, că trupa de viteză suferise şi ea o mare pierdere prin plecarea megacampionului. Aşa încât, se impunea înlocuirea de urgenţă a acestuia, cu cineva cât de cât capabil să-l suplinească.

Zărnescu, spirit întreprinzător cum îl ştim, a fost cel care a avansat ideea: „Dan” Necula, de la ICSITA. Pentru cei care au uitat, să le reamintim că acesta era inginer motorist, cu o bogată experienţă, dobândită graţie bancurilor de încercări ale institutului unde lucra. În plus, era şi un destul de performant pilot de viteză. Dovadă, titlul de campion pe care tocmai îl obţinuse la viteză în coastă. Că fusese obţinut ca efect secundar al părăsirii întrecerilor de către Grigoraş, este un aspect poate mai puţin relevant. Oricum, el fusese atunci când a trebuit, acolo unde a trebuit, adică pe locul secund. Iar aceasta nu este altceva decât cheia succesului. Deci, Necula era omul indicat. Evident că nu a refuzat invitaţia. Mijloacele şi posibilităţile de care dispunea echipa de competiţii a uzinei erau net superioare condiţiilor de care beneficia la ICSITA.

Migrarea acestuia de la o formaţie ce strălucise doar „o vară“, la marea echipă, avea să declanşeze o mişcare de tip domino. Sosirea sa împreună cu „Puiu“ Ciucă, „reabilitat“ acum după exilul impus cu ani în urmă, a dus la dispariţia pitoreştii grupări a cercetătorilor de pe platforma Colibaşilor. În fond, ar fi fost şi exagerat, dacă nu chiar absurd, să existe două echipe în aceeaşi curte. Părere expusă, cu alte cuvinte desigur, de noul director general al IAP. Şi *ICSITA*, ca echipă, a trecut în istorie.

La început a fost o „ventilare“

Acesta a fost efectul plecării lui Necula. „Mişcarea“ s-a completat de minune cu alte evenimente ce s-au produs în interiorul compartimentului de competiţii al uzinei, ce au condus la „uşurarea“ de câteva nume. Aici,

Autoturismul cu care s-a ilustrat în întrecerile de viteză. O Dacia 1325, cu ampatamentul scurtat.

schimbarea de regim din România a venit în ajutorul fenomenului de „ventilare“. Au venit doi, dar au plecat trei: George Grigorescu, Nicolae Andrei şi Daniel Mojilian. Toţi au ajuns la *IATSA Piteşti*.

Iar când mişcările s-au încheiat, nominalizarea lui Necula ca pilot de raliu a devenit mai mult decât imperioasă. Disciplină cu care acesta cochetase de foarte puţine ori, şi numai stând pe scaunul din dreapta. Dar, spre lauda sa, Dan a muncit şi s-a acomodat cu „macadamul“ şi mersul acrobatic pe care-l impune. Un stil în totală antiteză cu pilotajul pe asfalt. Totuşi, cele mai bune rezultate aici le va obţine.

Cam aşa a fost începutul strânsei colaborări a noului venit cu cei găsiţi acolo. Şi tot pe atunci a rostit şi Ciucă acele cuvinte ce au stârnit la momentul acela numai câteva zâmbete, şi ele doar de condescendenţă, fiindcă cei cărora le erau adresate nu puteau crede aşa ceva, dar care se vor dovedi nu peste mult timp profetice. Iată-le: „Băi, le-a zis Ciucă lui Scobai şi celor din vechea gardă, ăsta (adică Necula, şi el de faţă la şuetă) într-un an vă dă pe toţi afară“. Hai să fim serioşi, cine din cei în cauză ar fi putut crede? Ei toţi erau nume grele nu doar în echipă, ci şi în mişcarea sportivă din România. Dar timpul şi-a continuat neabătut trecerea peste lume şi vorbele simpaticului „Puiu“ au fost uitate. Viaţa echipei a mers mai depate.

„Legalizarea“ competiţiilor

Între curse, Scobai şi Zărnescu erau tot mai mult angrenaţi în activităţi legate de aprovizionare, sponsorizări, omologări. Ce le impunea prezenţa în alte locuri decât cel al compartimentului. Fapt absolut firesc de altfel. Iar când ei lipseau, „comanda“ era delegată lui Necula.

De aici însă, relatările celor implicaţi încep să difere. Fiecare parte aruncând anatema spre cealaltă. Cert este că, zice Necula, întâmplător, când cei doi, menționați mai înainte, erau plecaţi în afara uzinei, secţia de competiţii era vizitată de noul director general. Vizitele în sectoarele uzinei constituiau o componentă majoră a managementului extrem de eficient şi de performant al acestuia. Mai mult decât probabil, la toate aceste vizite, Necula s-a descurcat foarte bine. În schimb, absenţa celor doi l-a dus la exasperare pe director, care emite o decizie prin care şef al serviciului competiţii al uzinei de la Colibaşi a fost numit cel cu care a putut să stea de vorbă. „Dan” Necula, desigur! Un mare bravo pentru el! Trebuie spus că până atunci nu a existat oficial o asemenea titulatură. ,,Competiţiile“ erau asimilate drept compartiment, structură inexistentă în organigrama societăţii. Iar cel care-l condusese anterior, Ovidiu Scobai, fusese considerat şef, absolut onorific. Aşa susţine Necula, şi nu avem motive să ne îndoim. Pentru că documentul emis oficial, asta dovedeşte.

Efectul pervers al plecărilor în lanţ

Întâmplarea s-a produs pe la jumătatea lui ’91 şi, firesc, nu putea fi sub niciun aspect digerabilă de către perdanţi. Numai că ei şi-au continuat

Pitești, 1989. Anul ultimului campionat de viteză pe circuit. Necula (autoturismul negru) în urmărirea lui Pârvulescu și Balint.

disciplinat programul competiţional până la finalul sezonului. Când atât Scobai, cât şi Zărnescu, s-au retras. Împreună, aşa cum dirijaseră până atunci destinele competiţiilor celor care produceau autoturismele Dacia. Mai mult, ei au părăsit şi uzina, dedicându-se unei privatizări demarată tot în comun.

Cu ocazia *Turului Europei* din acel an, cu un gest de adevărat aristocrat, Zărnescu a renunţat să participe la maraton. La sfârșitul întrecerii va rupe legăturile cu mult galonata echipă un alt vechi „societar“ al acesteia, clujeanul Dacian Banca.

Şi nici Ştefan Vasile, pilotul frustrat de retragerea lui Scobai, „nu s-a simţit mai bine“. Anumite disensiuni, inerente fără îndoială, apărute între vechea gardă care acum îşi trăgea reverenţa, şi noul lider, a făcut ca în CV-ul acestuia, 1992 să fie notat ca „an sabatic“. Dar despre aceste „raporturi critice“ n-am obţinut nimic. Nici de la Vasile, nici de la Necula. Ambii nu-şi mai aminteau decât mult prea vag că ar fi exitat un asemenea episod. Problema lor.

Atâta doar că noua conjunctură, deşi îi asanase teatrul de operaţiuni, îl făcea vulnerabil în privinţa oamenilor pentru raliuri. Din marea echipă mai oficiau doar Balint şi Măcăneaţă. Plus el, „Dan” Necula. Care, în ciuda unor rezultate excepţionale în unele raliuri, acuza încă o insuficientă adaptare la *macadam*. Dar nu a dezarmat, şi bine a făcut.

ÎNCEP RACOLĂRILE

Desigur, doar cu trei piloţi, chiar dacă unul de super-clasă, noul şef nu-şi putea permite nicio speranţă pentru a dovedi că este mai bun decât precedentul. Însă el ştia că nu va rămâne aşa, că nu va fi descoperit la capitolul valori sigure. Cum se spune, avea un as în mânecă. De aceea îşi permisese să refuze o stea în puternică ascensiune, braşoveanul Dorin Toma, care tocmai părăsise echipa *Dacia Service Rally Pitești* (*fostă IATSA*), după un sezon pe care-l terminase în primii 10. La momentul acela, propunerea lui Toma nu a trecut, pentru că Necula nu se putea contrazice. Doar el fusese cel care, după ce lăudase cu câţiva ani în urmă maşina lui Grigoraş, nu uitase să adauge că aceea avea, totuşi, „multe componente preluate de la firme străine de vârf”. Așa că l-a refuzat.

Un sezon pe jumătate dezastruos

Însă cel pe care-l vizase încă din sezonul trecut era în acel moment nu doar o speranţă, ci devenise o certitudine. Era „asul“ pe care conta şi care se chema Constantin Aur. „Titi“, pentru toată lumea, după cum îl vor apela destul de repede nu doar fanii, ci întreaga masă a pasionaţilor curselor din România. El făcuse un bun sezon în ’91, sub culorile aceleiaşi Dacia Service Rally, şi numai câteva „detalii“ îl scoseseră din lupta pentru titlul de campion absolut.

Dirijând, ca șef al competițiilor, și asistența tehnică a *team*-ului.

Visul lui „Titi“, din vremea când nu era încă la IAP, era să piloteze un automobil cu omologare în vigoare, cu care să se alinieze la startul unor întreceri cu participare internaţională. Uzina avea atunci aşa ceva, ce se numea Dacia 1325. Sau, popular, „Liberta“. La rândul său, Necula, cunoscându-i preferinţele şi oful, l-a tentat încă din 1991, după preluarea conducerii competiţiilor. Şi Aur ar fi plecat imediat dacă i-ar fi dat „dezlegare“. Dar la finalul sezonului devenise liber de contract şi dus a fost la rivalii de la Colibaşi. Echipă care, ca o primă acţiune de imagine, îşi schimbase denumirea din *IAP* sau atotcuprinzătorul *Dacia*, în mult mai precisul şi rezonantul *Automobile Dacia*.

Sezonul însă va fi decepţionant pentru raliştii uzinei. O singură victorie şi aceea datorată noului racolat, „Titi“ Aur. În rest, niciun alt rezultat remarcabil. Nicio clasare pe podiumul final! Nici chiar la clasă sau grupă, ca să nu mai vorbim de clasamentul general. Iar ca o ironie, sau răzbunare a sorţii, campionul absolut din acel an nefast a fost... Dorin Toma. Iar în dreapta sa era nimeni altul decât... Dacian Banca!

Cel care a mai salvat cât de cât imaginea a fost vitezistul Victor Nicoară, încununat drept campion al grupei H. Unde şi *Automobile Dacia* a devenit campioană. În rândurile ei mai evoluând, în afara celui numit, Obrejan şi Necula.

Iese din nou soarele

Anul 1993 a fost însă cu totul altceva. Nicoară a bifat titlul, iar Balint a urcat din nou acolo unde îi era locul, pe cea mai înaltă treaptă a podiumurilor de la raliuri. Iar odată cu el, încântătoarea sa parteneră, Gabriela Stroescu. Prima femeie din ţară ajunsă campioană absolută! Şi, până de curând unica. Evident, ca navigatoare! Cu toate acestea, ca echipă, *Automobile Dacia* continua să nu se vadă în top 3.

Ajuns în trupa celor de la Colibaşi, Aur îşi văzuse visul împlinit. Avea o maşină omologată, dar rezultatele la care se aştepta, şi la care îi dădea dreptul clasa remarcabilă pe care o dovedea mereu, nu apăreau. Pe undeva, era firesc, „Liberta“ nefiind o reuşită ca alte modele dinaintea sa.

Iar cu un as mai puţin

Cu toată lipsa de rezultate marcante, Dan Necula îl aprecia pe „Titi“. Avea şi de ce. Aur era un individ cerebral, un analist desăvârşit. Era calm, avea o voce domoală, fără sonorităţi agasante, excelent psiholog, remarcabil comunicator şi, foarte important, deţinător al unei ştiinţe a curselor demnă de toată invidia. Necula: „Titi gândea altfel decât majoritatea piloţilor. Era oarecum profesionist. Îşi dorea o maşină mai bună”. Visul îi fusese împlinit, dar realitatea tindea spre coşmar. Aur făcea eforturi deosebite să vină mai în faţă, dar nu întotdeauna reuşea. Limitele maşinii erau foarte reduse. Şi mai era ceva, recunoscut chiar de Necula: „mecanicii nu erau în măsură să-i satisfacă pretenţiile lui Titi“. Acesta însă, pacifist prin natura sa, a continat să-şi facă datoria. Şi destul de repede şansa îi va schimba radical destinul.

În 1994, *Raliul Avram Iancu* a debutat cu o specială „alergată“ pe străzile din Alba Iulia. Până aici, nimic neobişnuit, clujenii fiind dintotdeauna remarcabili organizatori. Ca oficiali, dar şi ca sportivi! Noutatea era alta şi era extraordinară: Ardaf, sponsorul competiţiei, a promis o maşină de top, cu omologare sportivă în vigoare şi susţinere logistică necesară unui întreg sezon, celui care obţine cel mai bun rezultat în acea probă! Vă imaginaţi ce presiuni şi orgolii a declanşat provocarea. Iar cel care a reuşit să se impună, a fost... Aur! Talentul ce-l avea în ADN îl ajutase să învingă. La finalul sezonului, „Titi“ a părăsit echipa *Automobile Dacia*. Servind de-a lungul anilor în diverse *team*-uri, pe tot felul de maşini, cariera lui va fi cu totul alta. Dar ea nu va mai avea nimic în comun cu Argeşul. Nici ca maşini, nici ca echipă. E povestea lui, şi e demnă de un adevărat roman.

(va urma)

Reconvertit în pilot de raliu. Aici, la ediţia din 1993 a *Raliului Avram Iancu*.

Jurământul românilor pe Câmpia Libertății de la Blaj (3-5 mai 1848)

Eu N.N. jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh Dumnezeului celui viu cum că voi fi pururea credincios împăratului Austriei și marelui principe al Ardealului Ferdinand I și augustei case austriace, amicilor maiestății și ai patriei voi fi amic și inimicilor inimic, cum că ca român voi susține întotdeauna națiunea noastră română pe calea dreaptă și legiuită și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri; nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române ci voi ține și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea; pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardelene, poftind egală respectarea de la dânsele; nu voi încerca să asupresc pre nimenea, voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerciului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al patriei noastre. Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului meu. Amin!

(sursa: Bogdan Murgescu (coord.),
Istoria României în texte, București,
Editura Corint, 2001, p. 199)

